

**TEORIA E
OBJEKTEVE**

ALEXIUS MEINONG

Botime Artini

ALEXIUS MEINONG
Teoria e Objekteve

Përkthyer dhe redaktuar
nga Kristë K. Shtufi

Prishtinë, 2021

Vepra e Alexius Meinong
“Über Gegenstandstheorie” fillimisht
u botua në librin *Untersuchungen zur*
Gegenstandstheorie und Psychologie, redaktuar
nga vetë A. Meinong, te Shtëpia Botuese Verlag
von Johann Ambrosius Barth, Leipzig, 1904.

Për botuesin:
Artin Ahmeti

Dizajni:
Botime Artini • Faton Bajgora

© Për këtë botim: Botime Artini

*Përkthimin ia dedikoj profesorit
tim Wolfgang L. Gombocz*

PËRMBAJTJA

Parathënie nga Johann Christian Marek.....	7
§ 1. Problemi	19
§ 2. Paragjykimet në favor të reales.....	23
§ 3. Kështu-qenia dhe mos-qenia.....	31
§ 4. Objekti i pastër dhe eksterioriteti i tij si qenie	35
§ 5. Teoria e Objekteve si psikologji	43
§ 6. Teoria e Objekteve si teori e Objekteve të njohjes	51
§ 7. Teoria e Objekteve si „logjikë e pastër”	55
§ 8. Teoria e Objekteve si epistemologji.....	61
§ 9. Teoria e Objekteve si shkencë e veçantë	67
§ 10. Teoria e Objekteve dhe shkencat tjera; teoria e përgjithshme dhe e veçantë e Objekteve.....	73
§ 11. Filozofia dhe teoria e Objekteve	81
§ 12. Përfundim	101

Parathënie

Johann Christian Marek

(Universiteti i Gracit, Austri)

Shkrimi programor i Meinong-ut [shqipto: Majnong, *përkth.*] “Mbi teorinë e Objekteve” (1904b) zë një pozitë të shquar si nga aspekti i historisë së filozofisë ashtu edhe nga aspekti sistematik i filozofisë. Fillimisht ky shkrim i shërbeu Meinong-ut si hyrje në veprën me grup autorësh që ai e redaktoi, *Hulumtimet mbi teorinë e Objekteve dhe psikologjinë* (1904a) [gjerm.: *Untersuchungen zur Gegenstandstheorie und Psychologie*] me rastin e ekzistencës dhjetë-vjeçare të Laboratorit Psikologjik të Universitetit të Gracit, sepse në vitin 1894 ai e pati themeluar laboratorin e parë eksperimental psikologjik të monarkisë Austriake. Meinong-u ishte më pak i shqetësuar për ta dhënë një hyrje në dhjetë kontributet tjera të shkruara nga studentët e tij, sesa me paraqitjen për herë të parë të qartë të pikëpamjes së tij për një lloj të veçantë të ontologjisë, përkatësisht “teorinë e Objekteve”, të cilën ai e pagëzoi në këtë mënyrë. Kjo është një teori ontologjike *apriorike* që sistematikisht prezanton dhe shqyrton jo vetëm Objektet ekzistuese, por edhe ato jo-ekzistuese, madje edhe Objektet paradoksale, si raste kufitare. Ai

tashmë kishte përfshirë teza objekt-teorike në punime të mëparshme më të vogla e më të mëdha, të tilla si Meinong 1899 dhe 1902, por tash kjo ishte një çështje e tij eksplicite për ta karakterizuar këtë shkencë të re të Objekteve si të tillë dhe në përgjithësi në thelbin e saj, fushën e saj të përgjegjësisë dhe të përshkruajë metodën dhe ta kufizojë atë nga shkencat e tjera, si dhe ta arsyetojë pse ajo është një disiplinë e pavarur shkencore.

Më vonë, në Meinong 1907, ky projekt u shtjellua me hollësi në një libër të veçantë. Një trajtesë tjetër e përgjithshme mbi teorinë e Objekteve nuk u botua gjatë jetës së tij, por ekzistojnë pak a shumë studime të hollësishme mbi tema individuale të epistemologjisë, teorisë së gjuhës, psikologjisë filozofike dhe veçanërisht teorisë së vlerës (p. sh. Meinong 1906, 1910, 1915, 1917). Këto studime kanë për qëllim paraqitjen e një sistemi filozofik, përmbledhja e të cilit u botua pas vdekjes në veprën Meinong 1921.

“Mbi teorinë e Objekteve” zë një vend të rëndësishëm në historinë e filozofisë moderne, veçanërisht në filozofinë analitike. Para së gjithash, Bertrand Russell [Rasëll] kontribuoi për këtë qëllim që nga viti 1899 me recensione të tij për disa nga punimet e Meinong-ut. Russell-i e bëri Meinong-un të famshëm, por më pas edhe famëkeq, sepse në Russell 1905a, 1905b dhe 1907 ai hodhi poshtë teorinë e Objekteve si një doktrinë jo-konsistente. Në gjysmën

TEORIA E OBJEKTEVE

e dytë të shekullit XX, debati Russell-Meinong u bë një nxitje për zhvillimin e versioneve të logjikës dhe semantikës së Meinong-ut si alternativa serioze karshi logjikës dhe semantikës klasike (shih p. sh. Parsons 1980, Routley 1980, Lambert 1983, Zalta 1983, Jacquette 2015; gjithashtu: Reicher 2016, Marek 2018). Monografia e John Findlay mbi Meinong-un (Findlay 1933) dhe përkthimi anglisht “The Theory of Objects” (Chisholm 1960) ishin gjithashtu të një rëndësie të jashtëzakonshme për diskutimin anglosakson të teorisë së Objekteve të Meinong-ut.

Pikënisja e Meinong-ut në shkrimin që e keni në përkthimin më poshtë, është teza psikologjike që krejt ngjarja psikike, d. m. th. të imagjinuarit, të gjykuarit dhe të hamendësuarit, të ndijuarit dhe të dëshiruarit, zakonisht drejtohet drejt diçkaje, drejt një Objekti. Qasja e Meinong-ut ndaj filozofisë u formua nga psikologjia deskriptive e Franz Brentano-s, në veçanti nga teza e tij e inekzistencës intencionale (intencionalitetit) të asaj që është psikike, dhe teoria e tij e Objekteve lidhet me, por është edhe në konkurrencë me, fenomenologjinë e Edmund Husserl-it. Brentano, së bashku me studentët e tij Edmund Husserl-in dhe Meinong-un, me të drejtë mund të llogariten ndër përfaqësuesit më të rëndësishëm të një filozofie fenomenologjike, ndonëse Brentano do të hidhte poshtë mësimet e Meinong-ut në Brentano 1889 (fq. 84) si një devijim absurd.

Meinong-u tani merret me atë se çka krejt mund të jetë Objekt dhe për çfarë bëhet fjalë te Objekti si i tillë (Objekti i pastër) ose Objektet në përgjithësi. Në metafizikë ai me sa duket sheh vetëm një kandidat të mundshëm për një shkencë kaq të përgjithshme, por për të rezulton se ajo nuk është mjaft e përgjithshme, pasi ajo është e zënë peng nga „paragjykimi në favor të reales”, pasi ajo merret vetëm me gjëra ekzistuese reale. Shkenca më e përgjithshme duhet të shkojë përtej asaj që ekziston, që ka ekzistuar ose që do të ekzistojë; ajo gjithashtu duhet ta përfshijë edhe atë që nuk ekziston. Për të, ajo që nuk ekziston është gjithçka që nuk është reale, e së pari, kjo përfshin thjesht atë që subziston, domethënë, të dhënat ideale siç janë numrat dhe gjendjet e gjërave [*Sachverhalte*] (të cilat ai i quan “Objektivë” [*Objektive*]). Më tutje, kjo përfshin gjëra të mundshme, por të parealizuara si mali i artë dhe madje edhe Objekte të pamundura si katrori i rrumbullakët. Tani lidhur me një Objekt mund të bëhen gjykime të vërteta në lidhje me natyrën e tij, pra, për kështu-qenien e tij, – për shembull “katrori i rrumbullakët është i rrumbullakët” – pa presupozuar ekzistencën e Objektit në fjalë: kjo do të thotë “parimi i pavarësisë së kështu-qenies nga qenia” (fq. 8).

Me përjetimet tona ne mund të kapim Objekte, pavarësisht nëse ato ekzistojnë apo jo, me ç’rast llojeve themelore të përjetimeve u renditen lloje të caktuara të Objekteve. Sendet – Meinong-u i quan

TEORIA E OBJEKTEVE

objekte [*Objekte*]¹ – përfytyrohen (të tilla si antipodi ose numri 2) dhe njeriu mund të mendojë *për* to, d. m. th. të bëjë gjykime ose të bëjë hamendësime. Ajo që njeriu e mendon me atë rast, d. m. th. ajo që gjykon ose hamendëson, është diçka e tillë si një gjendje e gjërave – Meinong-u flet për “objektivët” si Objekte të mirëfillta të mendimit, ku ai këtu i dallon *objektivët e qenies* [*Seinsobjektive*], të tilla si për shembull “që antipodët ekzistojnë”, nga *objektivët e kështu-qenies* [*Soseinsobjektive*], të tillasi “që antipodi është një qenie e gjallë”. (Më vonë, për shembull në Meinong 1917, ai prezanton edhe Objektet e mëposhtme: Objekte të mirëfillta të të ndijuarit, të ashtuquajturit dignitativë, si bukuria e diçkaje, dhe Objekte të mirëfillta të të dëshiruarit, të ashtuquajturat desiderativë, siç është që diçka duhet të jetë.) Sidoqoftë, ky lloj klasifikimi i llojit të përjetimit dhe llojit të Objektit, akoma nuk themelon një konstruktivizëm filozofik, sepse Objektet na paraqiten përmes përjetimeve, por ato akoma nuk krijohen nga ne. Çdo Objekt si i tillë i është dhënë paraprakisht mendimit tonë dhe është i pavarur prej tij, – ai ka “jashtë-qenie” [*Außersein*]; për të ky është një lloj niveli i tretë i qenies (krahas ekzistencës [*Existenz*] dhe subzistencës [*Bestand*]) dhe në të njëjtën kohë është një rast kufitar i qenies,

¹ Fjalën gjermane “Objekt”, në gjuhën shqipe e shkruaj me një o të vogël “objekt”, kurse fjalën “Gegenstand” e shkruaj me një O të madhe “Objekt”, përkth..

sepse për të nuk mund të formohet asnjë negacion (fq. 11). Në këtë kuptim mund të thuhet: “Ka Objekte, për të cilat është e vërtetë se ato nuk ekzistojnë” (fq. 9) ose gjithashtu: “Objekti i pastër [domethënë, Objekti si i tillë, si një Objekt thjesht që është eksternal. *Kllapat katrore këtu nga J. Marek*] qëndron përtej qenies dhe mos-qenies” (fq. 12).

Në vijim, Meinong-u përpiket ta vendosë teorinë e Objekteve në sistemin e shkencave. Ai e sheh teorinë e Objekteve si një shkencë *apriorike* dhe e llogarit atë si një nën-disiplinë të filozofisë, si një grup të shkencave që lidhen ngushtë me psikologjinë si një shkencë fundamentale. Mirëpo, kjo lidhje nuk është elaboruar më për së afërmi. Në këtë mënyrë, teoria e Objekteve bazohet në fakte psikologjike, siç është të qenët e përjetimeve të drejtuara [*Gerichtetsein*], por nuk është një psikologji empirike e të kuptuarit tonë të Objekteve. Për rrjedhojë, teoria e Objekteve është e ndikuar nga psikologjia, por meqenëse procedon në mënyrë *apriorike*, nuk paraqet asnjë lloj psikologjizmi jolegjitim, sepse “me këtë thjesht nënkuptohet një qasje psikologjike në një vend të gabuar” (fq. 24). Kështu Meinong-u refuzon në mënyrë të qartë një psikologjizëm të tillë si dhe një natyralizëm filozofik në përgjithësi.

Ndryshe nga metafizika, e cila merret vetëm me realitetin ekzistues në formën më të përgjithshme, për teorinë e Objekteve nuk ka një kufizim të tillë të

TEORIA E OBJEKTEVE

ekzistencës, pasi ajo në të vërtetë nuk merret me atë që mund ta gjejmë në mënyrë empirike, por me gjithçka që për Objektet në përgjithësi mund të dihet në mënyrë *apriorike*. Meinong-u e afron teorinë e Objekteve me një epistemologji të pastruar nga gjithçka që është psikologjike, por nuk e redukton në të. Për Meinong-un matematika është në thelb një formë e veçantë e teorisë së Objekteve, siç është gjeometria (fq. 31) si dhe logjika e pastër, formale. Por, Meinong-u nuk dëshiron të flasë këtu për logjikën, pasi që për të (meqë ra fjala, siç është edhe për Brentano-n) termi “logjikë” përdoret si shprehje për një mjeshtëri, për një disiplinë praktike (fq. 21). Kjo të kujtojë Antoine Arnauld dhe Pierre Nicole, autorët e Port Royal, të cilët në vitin 1662 botuan doracakun e logjikës *La logique, ou l'art de penser* (Logjika ose mjeshtëria e të menduarit).

Meinong-u ia cakton teorisë së Objekteve dy fusha kryesore të veprimtarisë: Nga njëra anë, ajo është një “shkencë me universalitetin përkatësisht perimetrin më të madh”, nga ana tjetër ajo është e menduar t’i hulumtojë fushat e Objekteve, për të cilat nuk ekzistojnë akoma shkencë përkatëse speciale, d. m. th. një lloj shkencë e mbetur, që kërkon fusha dhe pyetje që janë ende të pashpjegueshme. Më vonë, në Meinong 1907, ai e sheh atë si të gjeturit dhe të hulumtuarit e të ashtuquajturave “Objekte të pastreha”. Kjo pastaj përfshin Objekte që nuk kanë gjetur ende

ALEXIUS MEINONG

vend në kategorizimet konvencionale, d. m. th. gjëra që nuk janë as abstrakte, siç janë bashkësitë, numrat, vetitë ose domethëniet, as objekte konkrete fizike ose subjekte psikologjike, por Objekte të tilla si Objektet ndijore (sot mund të flitet për “qualia”), Objektet e pamundura ose Objektivët, të cilat ai i ka futur në përdorim.

Literatura:

Brentano, Franz (1889): *Vom Ursprungsittlicher Erkenntnis*.

Leipzig: Duncker & Humblot. Qasja online: <<https://archive.org/details/vomursprungsitt00brengoog>>.

Botimi 3 i red. nga O. Kraus, Leipzig: Meiner, 1934.

Findlay, John N. (1933), (1963): *Meinong's Theory of Objects*, London: Oxford University Press, 1933.

Botimi 2., i zgjeruar *Meinong's Theory of Objects and Values*, Oxford: Clarendon Press, 1963.

Jacquette, Dale (2015): *Alexius Meinong, The Shepherd of Non-Being*, Cham et al.: Springer (= *Synthese Library* 360).

Lambert, Karel (1983): *Meinong and the Principle of Independence*, Cambridge et al.: Cambridge University Press.

Marek, Johann Christian (2018): „Alexius Meinong”, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2018 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/spring2018/entries/meinong/>>.

Meinong, Alexius (1902): *Ueber Annahmen*, Leipzig: J. A. Barth. Völl. plotësues II der *Zeitschrift für Psychologie und Physiologie der Sinnesorgane*.

TEORIA E OBJEKTEVE

- Qasja online: <<https://archive.org/details/ueberannahmen00meingoog>>. Teile nachgedruckt in Meinong 1968–78, vëll. IV: (385)–(489).
- Meinong, Alexius (ed.) (1904a): *Untersuchungen zur Gegenstandstheorie und Psychologie. Zum zehnjährigen Bestande des Psychologischen Laboratoriums der Universität Graz*, Leipzig: J. A. Barth. Qasja online nën: <<https://archive.org/details/untersuchungenz01meingoog>> ose <<https://archive.org/details/untersuchungenz02meingoog>>. Recensuar nga Russell (1905b).
- Meinong, Alexius (1904b): „Über Gegenstandstheorie”. Te Meinong 1904a, 1–51. Rishtypur te Meinong 1968–78, vëll. II: 481–535. Përkthyer si “The Theory of Objects” te Roderick M. Chisholm (ed.), *Realism and the Background of Phenomenology*, Glencoe, IL: Free Press, 1960 (Rishtypur nga: Atascadero, CA: Ridgeview, 1981), 76–117.
- Meinong, Alexius (1906): *Über die Erfahrungsgrundlagen unseres Wissens. Te Abhandlungen zur Didaktik und Philosophie der Naturwissenschaften*, vëll. I, fletushka 6, Berlin: J. Springer. Rishtypur te Meinong 1968–78, vëll. V: (367)–(481).
- Meinong, Alexius (1907): *Über die Stellung der Gegenstandstheorie im System der Wissenschaften*. Leipzig: R. Voigtländer. Rishtypur te Meinong 1968–78, vëll. V: (197)–(365). Qasja online: <<https://archive.org/details/berdiestellungd00meingoog/mode/2up>>. Recensuar nga Russell 1907.
- Meinong, Alexius (1910): *Über Annahmen*. Botimi 2., i përpunuar (nga Meinong 1902), J. A. Barth. Rishtypur te Meinong 1968–78, vëll. IV: XV–XXV dhe 1–384. Qasja online: <<https://archive.org/details/b28066820/>>

mode/2up>.

Meinong, Alexius (1915): *Über Möglichkeit und Wahrscheinlichkeit*. Leipzig: J. A. Barth. Qasja online: <<https://archive.org/details/bermglichkei00meinuoft>>. Rishtypur me një aneks plotësues si Meinong 1968–78, vëll. VI.

Meinong, Alexius (1917): *Über emotionale Präsentation. Te Sitzungsberichte der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien. Philosophisch-historische Klasse* (Vëll. 183, Trajtesa 2). Wien. Botim i veçantë: Wien: A. Hölder, 1917. Rishtypur te Meinong, 1968–78, vëll. III: (283)–(467).

Meinong, Alexius (1921a): „A. Meinong (Selbstdarstellung)”. Te R. Schmidt (Ed.), *Die deutsche Philosophie der Gegenwart in Selbstdarstellungen* (Vëll. I, fq. 91–150). Leipzig: F. Meiner. Rishtyp te Meinong, 1968–78, vëll. VII: (1)–(62).

Meinong, Alexius (1968–78): *Alexius Meinong Gesamtausgabe*. Bot. nga R. Haller, R. Kindinger bashkë me R. M. Chisholm, 7 vëll., Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt.

Parsons, Terence (1980): *Nonexistent Objects*, New Haven and London: Yale University Press.

Reicher, Maria (2016): „Nonexistent Objects”, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2016 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/win2016/entries/nonexistent-objects/>>.

Routley, Richard [= Richard Sylvan] (1980): *Exploring Meinong's Jungle and Beyond. An Investigation of Noneism and the Theory of Items*, Canberra: Research School of Social Sciences, Australian National University.

TEORIA E OBJEKTEVE

- Russell, Bertrand (1905a): „On Denoting”, *Mind* (n.s.) 14: 479–93.
- Russell, Bertrand (1905b): „*Untersuchungen zur Gegenstandstheorie und Psychologie*, herausgegeben von A. Meinong”, *Mind* (n.s.) 14: 530–38.
- Russell, Bertrand (1907): „*Über die Stellung der Gegenstandstheorie im System der Wissenschaften*. Von A. Meinong”, *Mind* (n.s.) 16: 436–39.
- Zalta, Edward N. (1983): *Abstract Objects: An Introduction to Axiomatic Metaphysics*, Dordrecht: D. Reidel (Kluwer). Qasja online < <https://mally.stanford.edu/abstract-objects.pdf>>.

§ 1. Problemi

FAKTI QË NJOHJA NUK ËSHTË E MUNDUR pa qenë njohur diçka, dhe më përgjithësisht, që nuk mund të gjykojmë, madje as nuk mund të përfytyrojmë (*vorstellen*), pa gjykuar diçka, pa përfytyruar diçka, ka dalë të jetë diçka e vetëkuptueshme, gjë që rezulton nga një ekzaminim mjaft elementar i këtyre përvojave. Unë kam qenë në gjendje të tregoj pothuajse pa ndonjë hulumtim të veçantë se nuk është ndryshe as në fushën e supozimeve (*Annahmen*), edhe pse hulumtimet psikologjike tek tash kanë filluar të merren me to.² Mirëpo, situata është më e ndërlikuar në këtë aspekt në rastin e ndjenjave. Nuk ka dyshim se gjuha është paksa e paqartë në referim të raste të tilla si gëzimi e dhimbja, ose të keqardhja e zilia, etj., si diçka që dikush ndjen. Ekzistojnë edhe komplikime në fushën e dëshirave, për aq sa mendojmë herë pas here se duhet t'i kthehemi mundësisë së dëshirave, të cilat nuk janë dëshira për diçka, pavarësisht nga evidenca gjuhësore, e cila këtu edhe një herë është krejtësisht e paqartë. Por, edhe ata që nuk pajtohen me mendimin tim se ndjenjat, ashtu si dëshirat, janë fakte psikike të varura, me aq sa përfytyrimet i kanë si “presupozime psikologjike”³ të pashmangshme,

2 *Über Annahmen* (Leipzig, 1902), fq. 256 ss.

3 Shih veprën time *Psychologisch-ethische Untersuchungen zur Werttheorie* (Graz, 1894), fq. 34 ss., po ashtu Höfler, *Psychologie*, fq. 389.

ata do të pranojnë në mënyrë të padyshimtë se dikush gëzohet për diçka, është i interesuar për diçka, të paktën në shumicën dërrmuese të rasteve nuk don apo nuk dëshiron, pa dashur ose pa dëshiruar diçka. Me një fjalë: gjithkush arrin të kuptojë se ngjarja psikike këtë “të qenët e drejtuar drejt diçkaje” (“*auf etwas Gerichtetsein*”) e ka aq jashtëzakonisht të shpeshtë, saqë të paktën është shumë afër mendësh që në të ta hamendësojmë një moment karakteristik të asaj që është psikike karshi asaj që është jo-psikike.

Gjithsesi, nuk është detyrë e vërejtjeve të mëposhtme të shpjegojnë pse besoj se ky supozim është shumë mirë i bazuar, pavarësisht nga disa vështirësi të ngritura kundër tij. Janë aq të shumta rastet, në të cilat në një mënyrë tërësisht të padyshim na detyrohet referenca (*Bezugnahme*), madje edhe të qenit i drejtuar në mënyrë eksplicite (*das ausdrückliche Gerichtetsein*) drejt asaj “diçkaje” ose (siç thuhet krejt natyrshëm) drejt një objekti, saqë edhe sikur të shqyrtoheshin vetëm ato, pyetja nuk duhet të mbetet vazhdimisht pa përgjigje se kush është në fakt kompetent për trajtimin shkencor të materies së tillë si të tillë.

Ndarja e punës e asaj që është e denjë dhe që ka nevojë për shqyrtim teorik në fusha të ndryshme të shkencës dhe demarkacioni i kujdesshëm i këtyre fushave, natyrisht se mund të jetë një çështje me pak rëndësi praktike në promovimin e kërkimit shkencor

TEORIA E OBJEKTEVE

të lidhur me të. Çka është me rëndësi në fund të fundit është puna e arritur, e jo flamuri nën të cilin është bërë ajo. Por, paqartësitë në lidhje me kufijtë e fushave të ndryshme të shkencës mund të bëhen të rëndësishme në dy mënyra të kundërta: ose fushat, ku hulumtohet në të vërtetë, koincidojnë me njëra-tjetrën, ose ashtu që ato të mos arrijnë tek njëra-tjetra, dhe për pasojë territori i patrajtuar mbetet në mes. Rëndësia e paqartësive të tilla brenda sferës së interesit tonë teorik, është saktësisht e kundërta e rëndësisë së tyre brenda sferës së çështjeve praktike. Në këtë të fundit, “zona neutrale” është një garanci (gjithmonë e dëshirueshme, por rrallë e realizueshme) e marrëdhënieve miqësore fqinjësore, ndërsa koincidenca e kufijve të adresuar përfaqëson rastin tipik të konfliktit të interesit. Por, në fushën e aktivitetit teorik, ku konfliktet e tilla të paktën nuk kanë asnjë justifikim, shikuar në mënyrë objektive kemi të shumtën një përfitim në rast se rrethet kufitare koincidojnë, sepse si rezultat ato mund të hulumtohen nga anë të ndryshme. Një ndarje, në anën tjetër, është gjithmonë një disavantazh, serioziteti i të cilit, natyrisht, varet nga madhësia dhe rëndësia eventuale e zonës së ndërmjetme.

Qëllimi i problemit të ngritur këtu është të theksohet një fushë e tillë e dijes që herë anashkalohet, herë nuk njihet sa duhet në veçantinë e saj. Ky problem ka të bëjë me vendin e saj të duhur për hulumtimin

ALEXIUS MEINONG

shkencor të Objektit (*Gegenstand*), i marrë si i tillë dhe në përgjithësi – ne duam të dimë nëse ndër shkencat e akredituara nga tradita shkencore ekziston një e tillë, brenda së cilës mund të kërkonim një shqyrtim teorik të Objektit si të tillë, ose prej të cilës të paktën do të mund ta kërkonim këtë gjë.

§2. Paragjykimet në favor të reales

Nuk ishte rastësi që shpjegimet e mësipërme, për të arritur te kjo temë, morën pikënisjen nga njohja. Sigurisht, jo *vetëm* të njohurit “ka” Objektin e tij: por, ai gjithsesi e ka atë në një mënyrë shumë të veçantë, e cila sugjeron që aty ku është fjala për Objektin, para së gjithash duhet të mendohet për Objektin e njohjes. Sepse, për procesin psikik, të cilin ne e quajmë kognicion, marrë në mënyrë të rreptë, nuk përbën në vetvete gjendjen kognitive: njohja është, si të themi, një fakt i dyfishtë (*Doppeltatsache*), në të cilin ajo që njihet i kundërvihet aktit të njohurit si diçka relativisht e pavarur. Akti i njohurit nuk është vetëm i drejtuar drejt asaj që njihet, në mënyrën sikur një gjykim i rremë mund të jetë i drejtuar drejt Objektit të tij. Në të njohurit, përkundrazi, është sikur ajo që njihet të ishte e rrokur ose e kuptuar nga akti psikologjik, ose ndryshe sikur dikush që mund të përpiqet ta përshkruajë, në një mënyrë pashmangshmërisht pikturuese, diçka që është e papërshkrueshme. Nëse dikush përqendrohet ekskluzivisht te Objekti i njohjes, problemi për shkencën e Objekteve që u ngrit më lart fillimisht vendoset në një dritë mjaft të pafavorshme. Një shkencë për Objektet e njohjes: a do të thotë kjo diçka më shumë se kërkesa që tashmë njihet si Objekt i njohjes që të bëhet tani Objekt i një shkence, dhe

kështu Objekti i njohjes për herë të dytë? Me fjalë të tjera, a nuk po kërkojmë një shkencë, e cila është e përbërë nga shuma e shkencave të marra së bashku, apo një që do të duhet të arrinte përsëri atë që shkencat e njohura së bashku realizojnë gjithsesi?

Ne duhet ta ruajmë veten kundër asaj që nga këto shqyrtime të konkludojmë se ideja e një shkence universale, përveç shkencave speciale, është absurde. Ky kuptim i natyrës së botës në tërësinë e saj dhe për themelet e saj përfundimtare, të cilat i kanë shqyrtuar gjithmonë mendjet më të mira si qëllimin përfundimtar dhe më të vlerësueshëm të përpjekjes së tyre të njohjes, mund të jetë vetëm objekt i një shkence gjithëpërfshirëse *përveç* shkencave speciale. Në të vërtetë, disiplina, e cila shkon nën emrin e metafizikës është menduar të jetë saktësisht një shkencë e tillë. Pavarësisht se sa zhgënjime janë asociuar me këtë emër, dhe janë lidhur me të, përgjegjësia për to qëndron në kapacitetet tona intelektuale, dhe jo me idenë e një shkence të tillë. A ka mundësi që dikush të arrijë deri atje, pra, që metafizika të konsiderohet si shkencë, funksioni legjitim i së cilës është që të merret me Objektet si të tilla – ose me Objektet në tërësinë e tyre?

Nëse kujtojmë se si është konceptuar gjithmonë metafizika si diçka që përfshin në lëndën e saj më të largëtën dhe më të afërtën, më të madhen dhe më të voglën, mund të habitemi kur na thuhet se metafizika

TEORIA E OBJEKTEVE

nuk mund të marrë përsipër një detyrë të tillë. Mund të tingëllojë e çuditshme të dëgjosh që metafizika nuk është mjaft universale për një shkencë të Objekteve, dhe në këtë mënyrë nuk mund të marrë përsipër detyrën e posaformuluar. Sepse qëllimet e metafizikës kanë qenë universale (një fakt ky, i cili aq shpesh ka qenë katastrofal për suksesin e saj). Pa dyshim, metafizika ka të bëjë me gjithçka që ekziston. Mirëpo, tërësia e asaj që ekziston, përfshirë atë që ka ekzistuar dhe do të ekzistojë, është pafundësisht e vogël në krahasim me tërësinë e Objekteve të njohjes. Ky fakt shpëton lehtësisht pa u vënë re, me siguri sepse interesi i madh për realitetin që është pjesë e natyrës sonë, ka tendencë të favorizojë atë ekzagjerim, i cili e konsideron jo-realen si vetëm një asgjë – ose, më saktë, i cili e konsideron jo-realen se është diçka, për të cilën shkenca nuk ka asnjë zbatim ose të paktën asnjë zbatim që ka ndonjë vlerë.

Sa pak të vërtetë ka në një këndvështrim të tillë, më së lehti tregohet me Objektet ideale,⁴ të cilat në të vërtetë subzistojnë (*bestehen*) [ose konsistojnë ose qëndrojnë, *përkth.*], por nuk ekzistojnë (*existieren*) në asnjë mënyrë, dhe rrjedhimisht në asnjë kuptim nuk mund të jenë reale (*wirklich*) [ose efektive, *përkth.*].

4 Në lidhje me kuptimin, në të cilin synoj të përdor shprehjen „ideal”, e cila për fat të keq është e paqartë në gjuhën e zakonshme, shiko artikullin tim „Über Gegenstände höherer Ordnung, etj.”, *Zeitschrift für Psychologie*, XXI, 198.

Ngjashmëria dhe dallimi janë shembuj të objekteve të këtij lloji: ndoshta, në rrethana të caktuara, ato subzistojnë midis realiteteve; por, ato vetë nuk janë pjesë e realitetit. Se përfytyrimet, sikur supozimet e gjykimet, sidoqoftë, merren me Objekte të tilla (dhe shpesh kanë arsye që të merren shumë me to), natyrisht, është përtej çdo dyshimi. Në mënyrë të ngjashme, numri nuk ekziston krahas asaj që numërohet, duke supozuar se kjo e fundit ekziston; këtë e dimë qartësisht nga fakti se mund ta numërojmë edhe atë që nuk ekziston. Përsëri, një lidhje nuk ekziston krahas asaj që është e lidhur, duke supozuar se kjo e fundit ekziston: Se ekzistenca e tyre nuk është e domosdoshme, kjo vërtetohet nga lidhja midis barazisë së brinjëve dhe këndeve të një trekëndësh. Për më tepër, kur bëhet fjalë për gjërat ekzistuese, siç janë kushtet atmosferike dhe termometrike ose barometrike, lidhshmëria vetë nuk i bashkon këto realitete aq shumë sa e bën këtë qenia apo edhe mosqenia e tyre. Duke ditur një lidhje të tillë, ne kemi të bëjmë tashmë me atë lloj të veçantë të Objektit (*mit jenem eigentümlichen Gegenstandartigen*), i cili, siç shpresoj të kem treguar,⁵ është i lidhur me gjykimin dhe supozimet (*Urteilen und Annahmen*) në mënyrën, në të cilën Objekti i mirëfilltë (*der eigentliche Gegenstand*) është i lidhur me përfytyrimet (*Vorstellungen*). Unë kam rekomanduar

5 *Über Annahmen*, kap. VII.

TEORIA E OBJEKTEVE

emrin “Objektiv” (*Objektiv*) për këtë lloj Objekti dhe kam treguar që vetë Objektivi mund të supozojë funksionet e një Objekti në kuptimin e rreptë. Në veçanti, ai mund të bëhet Objekti (*Gegenstand*) i një gjykimi të ri ose i ndonjë veprimi tjetër intelektual, i cili është i lidhur me të si një objekt (*Objekt*) i zakonshëm. Kur them “Është e vërtetë që antipodet ekzistojnë”, e vërteta nuk i atribuohet antipodeve, por Objektivit, “që antipodet ekzistojnë”. Por, kjo ekzistencë e antipodeve është një fakt (*Tatsache*), i cili, siç e kupton gjithkush menjëherë, mund të ketë një status subzistent, por që megjithatë nuk mund të jetë edhe një herë entitet ekzistues nga ana e tij [*daß sie zwar sehr wohl bestehen, aber nicht ihrerseits sozusagen noch einmal existieren kann*]. Por, kjo vlen atëherë edhe për të gjithë objektivët tjerë, kështu që çdo akt njohës që ka një Objektiv si Objekt të vetin, njëkohësisht reprezenton një rast të njohjes së diçkaje që nuk ekziston.

Ajo që është thënë këtu vetëm për sa u përket shembujve të izoluar, mbështetet nga dëshmia e një shkence shumë të zhvilluar – në të vërtetë ajo më e zhvilluara: matematika. Ne me siguri nuk do të dëshironim të flasim për matematikën si diçka e huaj për realitetin, sikur të mos kishte asnjë lidhje me atë që ekziston. Në të vërtetë, ne nuk mund të mos pranojmë që matematika është e siguruar për një sferë të gjerë të zbatimit në jetën praktike jo më pak

se në trajtimin teorik të realitetit. Megjithatë, njohja e pastër matematikore nuk merret në asnjë rast të vetëm me diçka, që esencialisht duhet të jetë reale (*wirklich*) [ose efektive, *përkth.*]. Forma e qenies (*Sein*), me të cilën duhet të merret matematika si e tillë, nuk është asnjëherë ekzistenca (*Existenz*). Në këtë aspekt, matematika nuk e tejkalon kurrë subzistencën (*Bestand*) [ose konsistencën ose qëndrueshmërinë, *përkth.*]: një vijë e drejtë nuk ka më shumë ekzistencë sesa një kënd i drejtë, një shumëkëndësh i rregullt, jo më shumë sesa një rreth. Mund të vlerësohet vetëm si një veçanti e përdorimit matematikor të gjuhës që ky përdorim bën deklarata mjaft të qarta për ekzistencën.⁶ Edhe pse matematikani mund të përdorë termin “ekzistencë”, ai nuk mund të mos pranojë se ajo që ne ndryshe do të quanim “mundësi”, në fund, është gjithçka që ai kërkon nga objektet e shqyrtimit të tij teorik; megjithatë, është shumë e rëndësishme që këtij koncepti, i karakterizuar zakonisht vetëm në mënyrë negative, po i jepet një kthesë pozitive.

Së bashku me paragjykimet në favor të njohjes sonë të realitetit, të aluduara më parë, pavarësia themelore e matematikës nga ekzistenca na lejon të kuptojmë një fakt, i cili do të ishte i befasishëm nëse nuk do të shqyrtoheshin këto pika. Përpjekjet

6 Krh. K. Zindler, “Beiträge zur Theorie der mathematischen Erkenntnis”, *Sitzungsberichte der kais. Akademie der Wissenschaften in Wien, philos. hist. Kl.*, CXVIII (1889), fq. 33 dhe 53 ss.

TEORIA E OBJEKTEVE

për të sistematizuar shkencat si pjesë të një tërësie, zakonisht gjenden në një pozitë të sikletshme në lidhje me matematikën, dhe ato duhet të çlirohen, me shkallë të ndryshme suksesi, nga mjetet pak a shumë artificiale. Kjo është në kontrast të dukshëm me njohjen – që lirisht mund të thuhet me popullaritetin –, të cilën matematika e ka fituar për vete nga arritjet e saj edhe në qarqe laike. Por, ndarja e krejt dijes në shkencat e natyrës dhe shkencat humane (*Natur- und Geisteswissenschaft*), nën mbulesën e një disjunksioni shterues, me të vërtetë merr parasysh vetëm llojin e dijes që ka të bëjë me realitetin (*Wirklichkeit*) [ose efektivitetin, *përth.*]. Si pasojë, kur e shikojmë çështjen më nga afër, nuk duhet të habitemi aspak kur zbulojmë se ky organizim nuk e trajton drejt matematikën.

§3. Kështu-qenia dhe mos-qenia

Prandaj, nuk ekziston as dyshimi më i vogël që ajo që supozohet të jetë Objekti i njohjes, nuk ka nevojë të ekzistojë fare. Por, qasja jonë deri më tani mund të duket se lë hapësirë për supozimin se kudo që mungon ekzistenca, jo vetëm që *mund*, por *duhet* të zëvendësohet nga subzistenca. Por, edhe ky kufizim nuk është i pranueshëm, siç mund të kuptohet duke kundërshtuar funksionet karakteristike të gjykimit dhe supozimit, një dallim që kam provuar ta ruaj duke kundërshtuar “funksionin tetik dhe sintetik” të mendimit.⁷ Në rastin e parë, akti i mendimit kap një qenie (*Sein*), në të dytin një “kështu-qenie” (“*Sosein*”). Në secilin rast, natyrisht, është një Objektiv që rroket; është e arsyeshme të flasim për një objektiv të qenies (*Seinsobjektiv*) dhe respektivisht për një objektiv të kështu-qenies (*Soseinsobjektiv*). Tani do të korrespondonte shumë mirë me paragjykimin e prekur në favor të ekzistencës, të thuhet se mund të flasim për një kështu-qenie (*Sosein*) vetëm nëse presupozohet një qenie (*Sein*). Me të vërtetë, do të kishte pak kuptim ta quash një shtëpi të madhe apo të vogël, një rajon pjellor ose jopjellor, përpara se ta dimë se shtëpia ose toka ekziston, ka ekzistuar, ose do të ekzistojë.

⁷ *Über Annahmen*, fq. 142 ss.

Mirëpo, vetë shkenca, nga e cila ishim në gjendje të merrnim numrin më të madh të rasteve kundër këtij paragjykimi, tregon qartësisht se asnjë parim i tillë nuk mund të mbrohet. Siç e dimë, figurat, me të cilat merret gjeometria, nuk ekzistojnë. Megjithatë, vetitë e tyre, dhe në këtë mënyrë kështu-qenia (*Sosein*) e tyre, mund të konstatohen. Padyshim, në fushën e asaj që mund të njihet vetëm *a posteriori*, një pohim për kështu-qenien (*Sosein*) do të jetë plotësisht i pajustificueshëm, në rast se nuk bazohet në njohjen e një qenieje (*Sein*); është po aq e sigurt se një kështu-qenieje (*Sosein*), e cila nuk qëndron në një qenie (*Sein*), mjaft shpesh mund t'i mungojë krejtësisht interesi natyror. Asnjë nga këto nuk e ndryshon faktin se kështu-qenia (*Sosein*) e një Objekti nuk ndikohet nga mos-qenia (*Nichtsein*) e tij. Ky fakt është mjaft i rëndësishëm për tu formuluar në mënyrë eksplicite si parimi i pavarësisë së kështu-qenies (*Sosein*) nga qenia (*Sein*).⁸ Fusha e zbatueshmërisë së këtij parimi ilustruhet më së miri duke marrë parasysh rrethanat si vijon: ky parim zbatohet, jo vetëm te Objektet që nuk ekzistojnë faktikisht, por edhe te Objektet që nuk mund të ekzistojnë, sepse ato janë të pamundura. Jo vetëm që i shumëpërmenduri mali prej ari është bërë

⁸ Ky parim u shqiptua për herë të parë nga E. Mally në traktatin e tij që u nderua nga çmimi Wartinger në 1903, dhe i cili botohet në formë plotësisht të rishikuar si nr. III i këtyre hulumtimeve; Krh. kap. I, § 3, të shkrimit të Mally.

TEORIA E OBJEKTEVE

prej ari, por katrori i rrumbullakët është me aq siguri i rrumbullakët sa është edhe katror. Natyrisht, idetë e rëndësisë së njëmendët në lidhje me Objektet e tilla do të duhej regjistruar vetëm në raste të jashtëzakonshme. Megjithatë, edhe prej tyre mund të hidhet dritë mbi fusha që janë veçanërisht të rëndësishme t'i njohim.

Por, sendet e tilla mund të jenë të huaja për mënyrën tonë të natyrshme të të menduarit; është madje më shumë instruktive të kujtojmë këtë fakt trivial, i cili akoma nuk shkon përtej sferës së objektivit të qenies (*Seinsobjektiv*): çdo send i veçantë që nuk është real (*Nichtseiendes*) së paku duhet të jetë i aftë të shërbejë si Objekt për gjykimet që e kuptojnë mos-qenien (*Nichtsein*) e tij. Nuk ka rëndësi nëse kjo mos-qenie (*Nichtsein*) është e domosdoshme apo thjesht faktike; dhe po ashtu nuk ka rëndësi në rastin e parë nëse domosdoshmëria buron nga thelbi i Objektit apo nëse buron nga aspektet që janë të jashtme për Objektin në fjalë. Për të ditur që nuk ka katror të rrumbullakët, më duhet të bëj një gjykim për katrorin e rrumbullakët. Nëse fizika, fiziologjia dhe psikologjia bien dakord të pohojnë të ashtuquajturin karakter ideal të cilësive shqisore, ato në mënyrë implicite pohojnë diçka për ngjyrën si dhe për tingullin, domethënë, se njëra nuk ekziston më shumë se tjetri. Ata që pëlqejnë mënyrat paradoksale të të shprehurit, mund të thoshin po ashtu: “Ka objekte, për të cilat është e vërtetë që nuk ka objekte të tilla”. Fakti, i njohur në të gjithë

botën që nënkuptohet në këtë pohim, hedh një dritë kaq të madhe mbi lidhjen e objekteve me realitetin, ose lidhjen e tyre me qenien, në përgjithësi, sa që një hulumtim disi më i afërt i kësaj çështjeje, e cila ka një rëndësi thelbësore në vete, është plotësisht me vend në kontekstin e studimit tonë të tanishëm.

§ 4. Objekti i pastër dhe eksterioriteti i tij si qenie

Një rekurs në përjetimet e caktuara psikologjike e sugjeron veten si një mënyrë e natyrshme për të zgjidhur paradoksin, i cili duket se qëndron me të vërtetë para nesh. Jam përpjekur të paraqes pikat thelbësore që i përkasin këtij problemi në një vepër tjetër.⁹ Por, sipas qasjes sime këtu, nëse do të ruanim subjektivitetin e lartpërmendur të cilësive shqisore, do të mund të flisnim për objektin e një përfytyrimi të së kaltrës vetëm në kuptimin e diçkaje që është aftësi e atij përfytyrimi, të cilës realiteti, si të thuash, ia rezervon rastin për t'u realizuar. Konsideruar nga këndvështrimi i përfytyrimit, ky ende më duket se prek diçka me të vërtetë thelbësore. Megjithatë, nuk mund ta fsheh për momentin faktin se Objekti, për mos-ekzistencën e vet, mund të ketë nevojë edhe më pak për t'u përfytyruar, sesa për ekzistencën e vet. Dhe më tutje, edhe nëse do të ishte i varur nga kjo, nga vetë fakti se ai përfytyrohet, do të mund të rezultonte të shumtën një ekzistencë - „ekzistenca në përfytyrim (*in der Vorstellung*)”, pra më saktë një „pseudo-ekzistencë”.¹⁰ Për ta shprehur më saktë: Nëse them: “E kaltra nuk ekziston”, jam duke menduar thjesht për të kaltrën, dhe aspak për një përfytyrim dhe aftësitë e

9 *Über Annahmen*, fq. 98 ss.

10 Krh. „Über Gegenstände höherer Ordnung, etj.”, *loc. cit.*, fq. 186 ss.

tij eventuale. Është sikur e kaltra duhet të ketë qenie, në radhë të parë, përpara se të shtrojmë pyetjen e qenies së saj (*Sein*) apo mos-qenies (*Nichtsein*). Por, në mënyrë që të mos biem në paradokse të reja ose në marrëzi të vërteta, mbase fraza e mëposhtme mund të jetë e përshtatshme: e kaltra, ose ndonjë Objekt tjetër çfarëdo, është e dhënë në njëfarë mënyrë përpara se të vendosim për qenien apo mos-qenien e tij, në një mënyrë që nuk paragjykon mos-qenien e tij. Ne gjithashtu mund të përshkruajmë këtë situatë nga ana e saj psikologjike në këtë mënyrë: nëse duhet të jem në gjendje të gjykoj që një Objekt i caktuar nuk është, atëherë duket se më është dashur ta kuptoj Objektin në një farë mënyre paraprakisht, në mënyrë që të them ndonjë gjë në lidhje me mos-qenien e tij, ose më saktë, për t'ia afirmuar ose mohuar mos-qenien Objektit.

Ky fakt, përkundër karakterit të tij të zakonshëm, shihet se është i një tipi shumë të veçantë. Ne do të mund të shpresonim që ta trajtojmë atë si duhet me një saktësi pak më të madhe teorike përmes shqyrtimeve të mëposhtme. Siç e kam shprehur diku tjetër,¹¹ se një send i caktuar *A* nuk është – më shkurtimisht, mos-qenia (*Nichsein*) e *A*-së – është Objektiv po aq sa është edhe qenia (*Sein*) e *A*-së. Ndërkaq, sa jam i sigurt të jem i justifikuar të them se *A* “nuk është”, po aq sigurisht ka qenie (*Sein*) (ose, më saktë, siç u

¹¹ *Über Annahmen*, kap. VII.

TEORIA E OBJEKTEVE

përmend më lart, ka subzistencë [*Bestand*]) Objektivi “mos-qenia (*Nichsein*) e A-së”. Tani, një Objektiv, qoftë një objektiv i qenies (*Seinsobjektiv*) apo një objektiv i mos-qenies (*Nichtseinsobjektiv*), qëndron në raport me objektin e tij (*Objekt*), megjithëse *cum grano salis*, si tërësia me pjesët e saj. Por, nëse tërësia ka qenie, atëherë edhe pjesët e saj duhet të kenë qenie. Kjo duket se nënkupton që, kur shtrihet në rastin e Objektivit: nëse Objektivi është (*ist*), atëherë, në një kuptim apo në një tjetër, duhet të jetë (*sein*) edhe objekti që i përket, madje edhe kur Objektivi është një objektiv i mos-qenies (*Nichtseinsobjektiv*). Për më tepër, meqenëse Objektivi na pengon në mënyrë të rreptë të supozojmë se A-ja është (*seiend*), (ku qenia, siç kemi parë, ndonjëherë mund të kuptohet si ekzistencë [*Existenz*], ndonjëherë si subzistencë [*Bestand*]), duket se kërkesa që Objekti të ketë qenie (kërkesë kjo që është nxjerrë nga qenia e objektivit të mos-qenies (*Nichtseinsobjektiv*), ka kuptim vetëm për atë sa qenia në fjalë nuk është as ekzistencë (*Existenz*) e as subzistencë (*Bestand*) – vetëm për atë sa një shkallë e tretë e qenies, nëse mund të flitet në këtë mënyrë, i është shtuar dy shkallëve të qenies, domethënë, atyre të ekzistencës dhe subzistencës. Prandaj, kjo lloj qenieje duhet t’i përkasë çdo objekti si të tillë. Një mos-qenie (*Nichtsein*) e të njëjtit lloj nuk mund të vihet në kundërshtim me të, sepse një mos-qenie (*Nichtsein*) edhe në këtë kuptim të ri do të

duhej të prodhonte menjëherë vështirësi analoge me ato që lindin nga mos-qenia (*Nichtsein*) në kuptimin e saj të zakonshëm, dhe koncepti i ri do të duhej të shërbente për t'i larguar ato. Termi “pothuajse-qenie” (“*Quasisein*”) m'u duk për një kohë si një shprehje plotësisht e përshtatshme për këtë lloj qenieje të krijuar në mënyrë mjaft të pazakontë.

Megjithatë, ky emërtim, sikurse edhe të tjerët që ishin dëshmuar kohë më parë, (për shembull, “pseudoekzistenca” [*Pseudoexistenz*] dhe “pothuajse-transhendenca” [*Quasitranszendenz*]),¹² rrezikon të shkaktojë konfuzion. Ndërkohë, më të rëndësishme janë disa shqyrtime përkatëse të lidhura me çështjen. A është e mundur që qenia, që në parim nuk ka përballë një mos-qenie, të quhet fare qenie? Sado shumë të na lejohet në këtë kontekst të gjykojmë se ekziston një qenie që nuk është as ekzistencë e as subzistencë, askund tjetër nuk gjejmë baza për një postulat të tillë. A nuk duhet të mendojmë ta shmangim atë edhe në rastin tonë kudo që të jetë e mundur? Shqyrtimi që duket se na detyron ta bëjmë një postulat të tillë, është sigurisht një përvojë që vërehet lehtësisht. Siç kemi parë, *A*-ja duhet të më jetë “dhënë” në një mënyrë ose tjetër, nëse më duhet ta kuptoj mos-qenien e saj. Kjo, megjithatë, siç e kam treguar edhe diku tjetër,¹³ prodhon një supozim

¹² *Über Annahmen*, fq. 95.

¹³ *Loc. cit.*, fq. 105 ss.

TEORIA E OBJEKTEVE

(*Annahme*) që posedon cilësi afirmative: për të mohuar *A*-në, së pari më duhet të supozoj qenien e *A*-së. Ajo që i referohem, për sa i përket qenies së *A*-së, pra, është diçka që është në një kuptim të caktuar vetëm pretendues i qenies së *A*-së (*ein gewissermassen vorgegebenes Sein des A*). Por, është në esencën e supozimit që ai i drejtohet një qenieje (*Sein*), e cila vetë nuk ka nevojë të jetë.

Pa dyshim, do të ishte konkluzion qetësues sikur të mund të thonim se lloji i çuditshëm i qenies së asaj që nuk është (*Sein des Nichtseienden*), është po aq absurd sa edhe si tingëllon. Një këndvështrim i tillë mund të na rekomandohej, nëse nuk do të ishte për faktin se Objektivi që është (*das seiende Objekt*), gjithmonë duket se nga ana tjetër kërkon një objekt që është (*ein seiendes Objekt*). Për momentin, kjo kërkesë bazohet vetëm në analogji me raportin pjesë-tërësi: një Objektiv në këtë mënyrë trajtohet si një kompleks i një lloji dhe objekti që i përket atij si një lloj komponenti. Kjo në shumë aspekte mund të jetë në përputhje me idenë tonë akoma tej mase të mangët për natyrën e një Objektivi. Megjithatë, askush nuk do të mohojë se kjo analogji është vetëm një improvizim fillestar në sikletin tonë dhe se nuk do të ekzistonte asnjë arsye për ta marrë këtë analogji në mënyrë rigoroze, as edhe për një pjesë të rrugës. Në këtë mënyrë, në vend që të nxjerrim qenien e një Objekti nga qenia e një Objektivi, qoftë edhe mbi

bazën e një analogjie të diskutueshme ku Objektivi është një Objektiv i mos-qenies, do të ishte më mirë të konkludonim nga faktet, me të cilat kemi të bëjmë, që kjo analogji nuk vlen për Objektivin e mos-qenies – d. m. th. që qenia e Objektivit nuk është fare e varur në mënyrë universale nga qenia e Objektit të tij.

Ky është një pozicion që flet për vete pa ndonjë zhurmë të mëtejme. Nëse kundërshtimi i qenies dhe i mos-qenies është kryesisht çështje e Objektivit dhe jo e Objektit, atëherë, në fund të fundit, është qartësisht e kuptueshme që as qenia e as mos-qenia nuk mund t'i përkasin esencialisht Objektit në vetvete. Kjo, natyrisht, nuk do të thotë që një Objekt nuk mund as të jetë e as të mos jetë. As nuk do të thotë që pyetja, nëse Objekti ka apo jo qenie, është pyetje thjesht e rastësishme për natyrën e çdo Objekti. Një Objekt absurd si një katror i rumbullakët bart në vetvete garancinë e mos-qenies së vet në çdo kuptim; një Objekt ideal, siç është dallimi, bart në vetvete garancinë e mos-ekzistencës së vet. Kushdo që kërkon mbështetjen në modele që janë bërë të famshme, mund të formulojë atë që është treguar më lart duke thënë se Objekti si i tillë (pa marrë parasysh veçoritë e rastit ose klauzolën shoqëruese të Objektivit, e cila është gjithmonë e pranishme) qëndron “përtej qenies dhe mos-qenies”. Kjo mund të shprehet gjithashtu në mënyrën vijuese më pak tërheqëse dhe gjithashtu më pak pretenduese, e cila për mendimin tim, megjithatë,

TEORIA E OBJEKTEVE

është një mënyrë më e përshtatshme: Objekti, për nga natyra, është indiferent ndaj qenies [ose Objekti për nga natyra është jashtë qenies, *përkth.*] (*der Gegenstand is von Natur außerseiend*), megjithëse nga dy Objektivat e tij të qenies, qenia apo mos-qenia e Objektit, të paktën njëra subziston.

Ajo që në këtë mënyrë mund të quhet me të drejtë parimi i indiferencës së Objekteve të pastra ndaj qenies [ose parimi i jashtë-qenies së Objekteve të pastra, *përkth.*] (*den Satz vom Außersein des reinen Gegenstandes*), përfundimisht eliminon shfaqjen e një paradoksi, i cili ishte shkasi i drejtpërdrejtë për formulimin e këtij parimi. Sapo të pranohet se, përveç rasteve të veçanta, që të dyja, qenia dhe mos-qenia, janë njësoj të jashtme [ose eksternale, *përkth.*] për një Objekt, atëherë është e kuptueshme që, si të themi, asgjë më shumë nuk është e përfshirë në të kuptuarit e mos-qenies së Objektit, sesa që është në të kuptuarit e qenies së tij. Parimi i lartpërmendur i pavarësisë së kështu-qenies (*Sosein*) nga qenia (*Sein*), tani paraqet një plotësim të mirëpritur për këtë pikëpamje. Ai na tregon se ajo që nuk është në asnjë mënyrë e jashtme [ose eksternale, *përkth.*] për Objektin, por që përbën esencën e tij përkatëse, subziston në kështu-qenien (*Sosein*) e tij – kështu-qenia (*Sosein*) që i bashkëngjitet Objektit pavarësisht a ka qenie objekti apo jo. Më së fundi jemi në gjendje të shohim me qartësi të mjaftueshme atë që u përballëm me të më lart

si paragjykim në favor të ekzistencës, ose të paktën të qenies, i të gjitha Objekteve të mundshme të njohjes. Qenia nuk është presupozimi, nën të cilin njohja gjen, si të thuash, pikën e sulmit të saj; ajo është vetë një pikë e tillë sulmi. E mos-qenia është po ashtu një pikë sulmi. Për më tepër, në kështu-qenien (*Sosein*) e çdo Objekti, njohja tashmë gjen një fushë aktivizimi, te e cila mund të ketë qasje, pa iu përgjigjur së pari pyetjes në lidhje me qenien apo mos-qenien, ose pa iu përgjigjur kësaj pyetjeje në mënyrë afirmative.

§5. Teoria e Objekteve si psikologji

Ne tani e dimë që ato Objekte që ekzistojnë, madje edhe ato që kanë qenie, nuk i përmbahen shumës totale të Objekteve të njohjes, dhe ne mund të shohim, pra, se sa e pasaktë do të ishte të shqyrtonim një shkencë të reales, apo një shkencë të qenies në përgjithësi, pa marrë parasysh sa është gjithëpërfshirës fushëveprimi i saj, si një shkencë e Objekteve të njohjes të marra thjesht si të tilla. Për më tepër, në paragrafët e mëparshëm, ne kemi shqyrtuar vetëm Objektet e njohjes. Por, pyetja e ngritur që në fillimin e këtyre shtjellimeve (*Ausführungen*) duhej të merrte parasysh faktin që jo vetëm të njohurit, por çdo rast i të gjykuarit dhe të përfytyruarit ka Objektin e tij – pa përmendur këtu Objektivitetin (*Gegenständlichkeit*) e përvojave ekstra-intelektuale. Kjo rëndësi gjithëpërfshirëse e Objektivitetit për anën psikike të jetës – mund të jetë saktësisht karakteristika dalluese e tij, siç e përmenda tashmë shkurtimisht – mund të na sugjerojë tash që (për shkak të vëmendjes sonë ekskluzive ndaj njohjes), ne i lejuam vetes që të drejtohem në një rrugë të tërthortë që mund të ishte shmangur lehtësisht. Sepse shkenca, e cila natyrshëm do të kishte të bënte me Objektet si të tilla, do të ishte pikërisht ajo, biznesi i së cilës është të merret me këtë Objektivitet. Kjo detyrë, në funksion të asaj

që sapo kam prekur edhe një herë, duket se i përket psikologjisë.

Gjithsesi duhet pranuar se drejtimi aktual i psikologjisë nuk është plotësisht i kundërt me një konceptim të tillë të detyrës së saj. Ekziston, për shembull, një psikologji e tingullit, hiç më pak se një psikologji e ngjyrës, e cila nuk e merr në asnjë mënyrë si detyrën më pak të rëndësishme të saj për të renditur Objektet e ndryshme që i përkasin fushës shqisore në fjalë, dhe për të bërë hulumtime për natyrën e dallueshme të tyre.¹⁴ Është gjithashtu e natyrshme që shkenca e fakteve psikologjike tërheq në gamën e saj të hulumtimit veprimtaritë dalluese të sferës psikologjike – në veçanti, veprimtaritë intelektuale. Do të ishte një psikologji e çuditshme e gjykimit që nuk do të merrte parasysh atë aftësi, e cila (në rrethana mjaft të favorshme) si të thuash arrin përtej vetvetes për të marrë realitetin në një farë mënyre në zotërim. Ekziston edhe diçka përveç realitetit që mund të njihet, dhe është diçka që ne jemi në gjendje ta njohim me ndihmën e disa operacioneve intelektuale. Prandaj, psikologjia me siguri nuk mund të mos merr parasysh këto aftësi, pra, për të marrë parasysh atë që është jashtë realitetit (*Außerwirkliche*), drejt së cilës janë të drejtuara këto aktivitete që e karakterizojnë këtë aftësi.

14 Për më shumë hollësi, shih "Bemerkungen über den Farbenkörper und das Mischungsgesetz", *Zeitschrift für Psychologie und Physiologie der Sinnesorgane*, XXXIII, fq. 3 ss.

TEORIA E OBJEKTEVE

Në këtë kuptim, pra, Objektet e të gjykuarit, të supozuarit dhe të të përfytyruarit, si dhe Objektet e të ndijuarit dhe të dëshiruarit, padyshim mund të hyjnë në psikologji. Por, të gjithë do të vërejnë menjëherë se kjo shkencë aty nuk i merr parasysh këto Objekte për hir të tyre. Në praktikë, brenda dhe jashtë kërkimeve shkencore, është mjaft shpesh goxha e rastësishme se çfarë rezultati kryesor është synuar, e çfarë pranohet thjesht si një sukses i rastësishëm anësor. Për shembull, është sigurisht e dobishme për arkeologjinë që ajo që filologët shpesh e konsiderojnë të domosdoshme vetëm për interpretim të tekstit, referon te “gjërat reale”, e prapëseprapë nuk është pjesë e mirëfilltë e filologjisë klasike. Përndryshe, shkenca e fundit mund të shtronte lehtësisht pretendime se është disiplina më themelore, sepse puna në gjuhët e lashta ka siguruar pikënisjen për të gjitha llojet e veprimtarive shkencore. Në mënyrë të ngjashme, hulumtimi psikologjik mund të sjellë fryte për fushat e afërme për aq kohë sa ato i përkasin shkencave, të cilat ose janë më pak të zhvilluara sesa psikologjia, ose nuk janë ende të njohura zyrtarisht si shkenca të ndara. Që kjo ka ndodhur me të vërtetë në rastin e shtjellimit teorik të Objekteve, asgjë nuk e dëshmon më qartë, mbase, sesa shembulli i përmendur më lart i ngjyrave, ku padyshim tek hulumtimi i fakteve psikologjike ka çuar drejtpërdrejt në hulumtimin e fakteve në lidhje me Objektet, që çon nga trupi me ngjyrë në hapësirën

me ngjyrë.¹⁵ Referimi në shkencën e gjuhësisë, i prezantuar tashmë, tregon në një aspekt tjetër, se sa pak mund të kualifikohet psikologjia si shkencë e vërtetë e Objekteve. Në trajtimin e kuptimit të fjalëve dhe fjalive,¹⁶ shkenca e gjuhësisë merret domosdo edhe me Objektet, dhe gramatika ka bërë punën paraprake për kapjen teorike të Objekteve në një mënyrë shumë bazike. Kështu që, në të vërtetë, nuk është e dukshme qartë pikëpamja se në këtë çështje do të duhej t'i jepnim ndonjë përparësi psikologjisë; përkundrazi, shihet qartë se asnjëra prej këtyre dy disiplinave nuk mund të jetë ajo shkencë e Objekteve, për të cilën jemi në kërkim ne.

Pasi u tregua se shkencat e qenies në përgjithësi, përfshirë shkenca mbi tërësinë e asaj që është reale, janë të papërshtatshme për detyrën e shkencës së Objekteve, do të ishte e çuditshme që njëra prej këtyre shkencave papritmas të tregonte kualifikimet e saj për të përfshirë tërësinë e Objekteve. Për më tepër, mund të përmendet saktësisht se çfarë pjese e asaj tërësie të Objekteve mund të korrespondojë ekskluzivisht me psikologjinë, madje edhe në rrethanat më të favorshme. Psikologjia mund të interesohet vetëm për ato Objekte, drejt të cilave drejtohet në të vërtetë ndonjë ngjarje psikike. Ndoshta këtë mund ta themi më shkurt: psikologjia mund të interesohet vetëm për ato

15 Krh. *loc. cit.*, fq. 11 ss.

16 Krh. *Über Annahmen*, fq. 271 ss.

TEORIA E OBJEKTEVE

Objekte që përfytyrohen me të vërtetë, përfytyrimet e të cilave, pra, ekzistojnë, dhe të cilat, në përputhje me këtë, vetë të paktën “ekzistojnë në përfytyrimin tonë”, ose, më saktë, pseudo-ekzistojnë.¹⁷ Për këtë arsye, ishte e rëndësishme të theksohet më lart se figura gjeometrike që paraqet raportet e ngjyrave (*Farbenkörper*), si një përmbledhje abstrakte e të gjitha ngjyrave që ekzistojnë me të vërtetë në përvojën dhe imagjinatën e njerëzve, përbën një nga interesimet e psikologjisë. Por, edhe kjo nuk është e vërtetë në mënyrë strikte, sepse një tërësi e tillë nuk është më e aftë se një koleksion i pikave të përbëjë një *kontinuum*, pa ndihmën e ndryshimit të ngjarjeve.¹⁸ Nga ana tjetër, konceptimi i hapësirës me ngjyra (*die Konzeption des Farbenraumes*) bazohet vetëm në natyrën e Objekteve në fjalë, kështu që është tërësisht jopsikologjik, megjithëse padyshim se ka të bëjë me teorinë e Objekteve. Ndoshta dallimi themelor midis këndvështrimeve të miratuara në njërin dhe në tjetrin rast, mund të gjurmohet në mënyrë imediate në shembull, pa ndihmën e ndonjë komenti të veçantë.

Vetëm edhe *një* mendim mund të dukej akoma i përshtatshëm për të fshirë përshtypjen e dallimit të plotë midis psikologjisë dhe teorisë së Objekteve, ose të paktën për ta bërë të besueshme që, thënë në mënyrë

17 „Über Gegenstände höherer Ordnung etc.”, loc. cit., fq. 186 ss.

18 Krh. E. Mally, në të tretën të këtyre hulumtimeve. Kap. I, § 15, kap. III § 10, kap. IV § 25.

strikte, nuk mund ekzistojë asnjë objekt që nuk i përket psikologjisë si Objekt i një përfytyrimi (pikëpamje kjo që është në kundërshtim me interpretimin sapo të përfaqësuar në lidhje me ngjyrat). Dikush mund të mendojë se, pavarësisht se si mund të kemi ardhur te ajo që të instalojmë Objektin në fjalë për shqyrtim teorik, ne, në fund të fundit, duhet ta kemi kuptuar atë dhe kështu ta kemi pasur si përfytyrim; megjithatë, për shkak të kësaj, Objekti bie brenda radhëve të atyre Objekteve pseudo-ekzistuese, me të cilat merret psikologjia po ashtu. Në këtë mënyrë, nëse duhet të mendoj për të bardhën që është më e ndritshme se ç'kishte parë ndonjëherë syri i njeriut, ose do të shohë, e bardha është, megjithatë, një e bardhë e përfytyruar. Në këtë kuptim, pa marrë parasysh si është krijuar një teori e caktuar, ajo kurrë nuk mund të zbatohet në një Objekt që nuk përfytyrohet.

Ky mendim na kujton deri diku një argument të “idealistëve”, i cili, çuditërisht, nuk është harruar ende krejtësisht. Ky argument shprehet se nëse “*esse*” nuk ka nevojë të jetë saktësisht “*percipi*”, ajo gjithsesi duhet të jetë “*cogitari*”; sepse askush nuk mund të mendojë për një “*esse*”, pa – e menduar atë. Efekti i shqyrtimeve të tilla, sidoqoftë, ka më shumë të ngjarë të jetë në kundërshtim me qëllimin e tyre, sesa në përputhje me to. Nëse, për shembull, ultra-e-bardha e përmendur më lart është sjellë në fushën e shqyrtimit teorik vetëm me anë të një konceptimi të drejtuar drejt

TEORIA E OBJEKTEVE

saj, atëherë ngjarjet e reja psikike që vijnë në jetë *mund* të krijojnë punë të re për psikologjinë. Natyrisht, kjo nuk është aspak e nevojshme. Në rastin e shembullit që ne po e shqyrtojmë këtu, një punë e tillë vështirë se pritet, sepse tashmë ekziston një bollëk konceptimesh të ngjashme. Megjithatë, mundësia sigurisht që duhet pasur parasysh, dhe nëse dikur realizohet me të vërtetë, atëherë do të bëhet krejt e qartë se sa pak është pjesë e psikologjisë konceptimi i ultra-të bardhës. Përmes këtij konceptimi, puna e teorisë së Objekteve në një farë mase tashmë është përfunduar, por ajo e psikologjisë duhet tek të bëhet. Do të ishte e çuditshme që detyra e bërë të konsiderohet si detyrë psikologjike vetëm për shkak të detyrës që tek duhet të bëhet.

§ 6. Teoria e Objekteve si teori e Objekteve të njohjes

Ajo që psikologjia nuk mund të na japë, mund të kërkohet më mirë, pra, në ato hapësira kudo që natyra e asaj që hulumtojmë konstituohet, pjesërisht, nga Objektet. Në bazë të diskutimit tonë të mëparshëm, vështirë se mund të dyshohet që në njohje kemi para nesh fakte të këtij lloji. Njohja nuk është thjesht një gjykim që ndodh të jetë i vërtetë; është e vërtetë nga natyra e vet – e vërtetë, si të thuash, nga brenda. Një gjykim, megjithatë, është i vërtetë, jo për aq sa ka një Objekt që ekziston, qoftë edhe një që ka qenie, por vetëm për aq sa kap një Objektiv që ka qenie. Se ka mjellma të zeza, por që nuk ka *perpetuum mobile*, që të dy janë gjykime të vërteta; por i pari ka të bëjë me një objekt ekzistues, i dyti me një objekt jo-ekzistues. Në njërin rast, qenia e Objektit në fjalë subziston; në rastin tjetër, mos-qenia e tij subziston. E vërteta gjithmonë është e lidhur me qenien e Objektivëve dhe për këtë arsye pjesërisht është e përbërë prej saj. Gjykimi nuk do të ishte i vërtetë sikur të mos kishte ndonjë Objektiv, në të cilin do të referonte. As gjykimi nuk do të ishte i vërtetë nëse do të konstituohej ndryshe nga sa është, dhe, prandaj, nuk do të përputhej me faktet. Koincidenca e njërës kërkesë subjektive dhe e një kërkesë tjetër objektive mund të jetë kështu krejt e rastësishme: ashtu si ai që nxjerr një konkluzion të vërtetë nga premisat e pavërteta.

Një rastësi e tillë ose një karakter i tillë i jashtëm është padyshim i huaj për raportin midis të njohurit dhe asaj që njihet. Në rastin e të njohurit, i takon natyrës së gjykimit që të mos e humb qëllimin e asaj që duhet të njihet. Kjo veçori dalluese e njohjes arrin një vend në forumin e hulumtimit psikologjik përmes asaj që ne njohim si evidencë (*Evidenz*). Megjithatë, gjykimi evident në vetvete nuk përbën faktin e njohjes. Është thelbësore të kuptohet Objekti për sa i përket Objektivit, dhe për këtë qëllim është e domosdoshme qenia e këtij të fundit. Në këtë aspekt, njohja, si të thuash, tërësisht i ngjan gjykimit që është i vërtetë *per accidens*. Për këtë arsye, ishte e mundur që edhe në fillim të esesë së tanishme ta quanim njohjen një fakt të dyfishtë (*Doppeltatsache*). Kushdo që dëshiron një pamje shkencore më të afërt të këtij fakti të përbërë, nuk duhet të kufizojë veten në aspektin psikologjik të tij; ai për më tepër duhet të marrë në konsideratë po ashtu edhe anën tjetër, krejt shprehimisht si pjesë të detyrës që i është caktuar, d. m. th., Objektivin që ka qenie dhe Objektet e implikuara në Objektiv.

Për sa i përket problemit tonë kryesor, ne në një farë mase jemi rikthyer te një pikëpamje, të cilën e braktisëm në paragrafët e mëparshëm, sepse jemi thirrur në faktin se objektet i përkasin jo vetëm njohjes, por edhe gjykimit të pavërtetë, përfytyrimit dhe aktiviteteve psikologjike, të cilat janë krejtësisht jashtë-intelektuale. Nëse konkludojmë se teoria e

TEORIA E OBJEKTEVE

Objekteve përket në mënyrë më të natyrshme brenda trajtimit shkencor të njohjes, ne përballemi me këtë pyetje: Duke e kufizuar veten në njohje dhe kështu duke përjashtuar ngjarjet tjera psikike, a nuk e heqim veten nga Objektet e caktuara dhe heqim dorë nga ky universalitet që kërkohet për trajtimin e Objekteve si të tilla?

Ky dyshim ndërkaq është i pabazuar. Për ta kuptuar këtë, duhet të kujtohet para së gjithash dallimi karakteristik midis psikologjisë dhe shkencës së njohjes. Është e qartë që psikologjia ka të bëjë vetëm me ngjarje reale psikike dhe jo me ato vetëm të mundshme. Një shkencë e njohjes nuk mund t'i vendosë vetvetes kufizime të ngjashme, sepse dija si e tillë ka vlerë, dhe për këtë arsye diçka që nuk është, por që *mund* të ishte, e tërheq vëmendjen te vetvetja si një *desideratum* për dijen. Në përputhje me këtë, jo vetëm që pseudo-objektet në përgjithësi, dhe kështu të gjitha objektet e gjykuara ose të përfytyruara me të vërtetë, duhet të përfshihen si Objekte të dijes (Wissens) sonë shkencore, por edhe të gjitha Objektet që janë Objekte të njohjes sonë vetëm në mundësi. Megjithatë, nuk ka ndonjë Objekt që të paktën në mundësi nuk mund të jetë Objekt njohjeje; sidoqoftë, mund ta themi këtë nëse e përvetësojmë fiksionin instruktiv që aftësia e njohjes nuk është e dëmtuar nga kufizimet, siç janë pragjet stimuluese dhe pragjet e dallimeve, të cilat përcaktohen me konstitucionin e

subjektit dhe nuk mungojnë asnjëherë plotësisht. Duke supozuar një inteligjencë të aftësive të pakufizuara, nuk ka asgjë që s'mund të njihet; dhe ajo që mund të njihet, ajo edhe është, ose meqenëse kjo "është" (*es gibt*) është përdorim i preferuar që duhet zbatuar në përgjithësi për gjërat që kanë qenie, dhe veçanërisht për gjërat ekzistuese, ndoshta do të ishte më e qartë të thuhet: gjithçka që mund të njihet, është e dhënë – domethënë, i jepet njohjes. Me aq sa të gjitha objektet mund të njihen, pavarësisht nëse ato janë apo jo, atyre pa përjashtim mund t'u atribuohet dhënë-shmëria si një lloj vetie e përgjithshme.

Pasoja e shqyrtimeve për raportin e Objekteve të njohjes me Objektet e aktivitetetve të tjera psikike, zor se duhet të tërhiqet më *qartë*. Pavarësisht nga llojet e tjera të përvojës që mund të ketë dikush për Objektet, të gjitha Objektet janë, pa përjashtim, Objekte të njohjes. Si pasojë, kushdo që ndërmerr një trajtim shkencor të Objekteve nga pikëpamja e njohjes, nuk ka nevojë të brengoset se ai përmes këtij pozicioni të qëllimit mund të përjashtojë çfarëdo fushe nga tërësia e Objekteve.

§ 7. Teoria e Objekteve si „logjikë e pastër”

Është në përputhje me traditën e krijuar prej kohësh që, kur të marrim në shqyrtim një trajtim shkencor të njohjes, së pari të mendojmë për logjikën. Në fakt, është vetëm kohët e fundit që janë caktuar detyra për një nga pjesët kryesore të logjikës, të ashtuquajturën logjikë të pastër ose formale,¹⁹ të cilat pajtohen në mënyrë të qartë me atë që duhet të kërkohet siç duhet nga një trajtim teorik i Objekteve si të tilla.²⁰ Unë tashmë kam shprehur diku tjetër pajtimin tim themelor me sulmin e E. Husserl-it kundër “psikologjizmit” në logjikë.²¹ E bëra këtë në një kohë kur rrethanat e jashtme më penguan të përvetësoja më shumë, sesa një njohje preliminare dhe shumë të paplotë me veprën e gjerë të këtij autori. Sot, kur shpresoj që me anë të studimit të thellë kam trajtuar në një farë mase në mënyrë të përshtatshme meritat e botimit në fjalë, mund të mbështes plotësisht shprehjen time të mëparshme të pajtimit dhe ta zgjeroj atë akoma më shumë në shumë të tjerë prej atyre “detyrave”. Është, pra, ndoshta një mosmarrëveshje me rëndësi

19 Krh. E. Husserl, *Logische Untersuchungen*, 2 vëll., (Leipzig dhe Halle, 1900 dhe 1901). Në mënyrë eksplicite identifkohen logjika e “pastër” dhe ajo “formale”, p. sh. vëll. I, fq. 252.

20 Në veçanti vëll. I, fq. 243 ss., si dhe vëll. II, fq. 92 ss.

21 *Über Annahmen*, fq. 196.

relativisht të vogël që unë nuk do t'i transferoja këto detyra pikërisht te “logjika e pastër”.

Për këtë qëllim më duket vendimtar para së gjithash ky fakt: është vetëm me shumë vështirësi që nocioni i logjikës mund të ndahet nga ai i një teknologjie të përkushtuar për avancimin e fuqisë tonë intelektuale. Si pasojë, logjika mbetet gjithmonë një “disiplinë praktike”.²² Mund të themi të shumtën se mund të bëhet një tranzicion nga puna e kësaj discipline praktike në atë që kam karakterizuar herë pas here si “disiplinë teoriko-praktike”.²³ Pra, kur logjika quhet “logjikë e pastër”,²⁴ më mirë do të preferoja që rezultatin të mos e quaj më logjikë, por në të kundërtën detyrat e përcaktuara për “logjikën e pastër” do t’ia jepja asaj discipline teorike, ose njërës nga ato disiplina teorike, tek të cilat duhet të kthehet në fund logjika, njëjtë si të gjitha disiplinat e tjera praktike.

Pajtohem plotësisht me autorin e *Logische Untersuchungen* (*Hulumtime logjike*), siç e përmenda

22 Jam përpjekur ta prezantoj këtë në më shumë hollësi në veprën time *Über philosophische Wissenschaft und ihre Propädeutik* (Vjenë, 1885). Shih sidomos fq. 96 ss.

23 *Loc. cit.*, fq. 98.

24 Unë konsideroj që termi ekuivalent, “logjikë formale”, mund të kundërshtohet në atë se sjell në mendje atë që mësohej nën këtë emër dhe atë që është kundërshtuar me vend dhe siç duket është tejkaluar. A bazohet në këtë kundërshtim thjesht në një idiosinkrazi personale? Ne gjithashtu duhet t’i japim një rëndësi faktit që termi “formë” nuk mund të japë një pasqyrë të qartë të asaj që supozohet të thuhet.

TEORIA E OBJEKTEVE

tashmë, në insistimin se kthimi nuk duhet të bëhet ekskluzivisht te psikologjia. Në të vërtetë, kur i shqyrtoj nocionet kryesore, të cilave autori ynë u referohet vazhdimisht në polemikën e tij kundër “psikologjizmit”, në mënyrë që të karakterizojë fushën ekstra-psikologjike të dijes, e kam vështirë të shmang përshtypjen se ai nuk ishte plotësisht në gjendje të çlirojë veten nga ajo që e kishte kundërshtuar me aq zell e me aq të drejtë. Logjika “e pastër” ka të bëjë me “nocionet”, “pohimet”, “përfundimet” dhe të ngjashme. Por, a nuk janë nocionet, tek e fundit, përfytyrime, të cilat mund të përdoren për qëllime teorike, por të cilat janë, megjithatë, përfytyrime? Nëse dikush shpërfill kuptimin gramatikor imponues të fjalës “pohim” (*Satz*), siç kërkohej në mënyrë eksplicite, p. sh. nga Bolzano, a do të jetë në gjendje të mos respektojë procesin psikik (supozim ose gjykim) të shprehur nga pohimi gramatikor? Më saktësisht: Nëse e bëjmë këtë, çfarë mbetet tjetër edhe diçka që në ndonjë kuptim mund të pretendojë emrin “pohim”? Megjithatë, në fund të fundit ekziston një kuptim jashtëpsikologjik këtu, në të cilin mund të flitet për një “ligj (*Satz*) të kontradiktës”, ose “ligjin e Carnot-it (*Satz*)”, e kështu me radhë,²⁵ megjithëse, natyrisht, kjo jep ndjenjën e një përdorimi më të zgjatur të fjalëve. Me sa shoh unë, një kuptim i tillë ekstralogjik mungon

25 Ajo që përfshihet këtu, natyrisht, është Objektivi; shih *Über Annahmen*, fq. 197.

plotësisht në rastin e fjalës “përfundim” (*Schluß*). Sepse, edhe kur flitet krejt natyrshëm për silogjizmin në *modusin* Darapti, për silogjizmin hipotetik, dhe të ngjashme, aty nënkuptohet një ngjarje intelektuale ose rezultatet e mundshme të një ngjarjeje të tillë, ashtu si dikush që nënkupton një ngjarje fiziologjike kur dikush flet për qarkullimin e gjakut.

Nëse kontrastohen përfundimet dhe provat “objektive” me ato që janë subjektive,²⁶ më duket se më shumë e errësojnë, sesa i sqarojnë faktet e çështjes. Por, i gjithë tenori i veprës *Logische Untersuchungen* (*Hulumtime Logjike*), si dhe shumë prej pohimeve të veçanta që përmbahen në të, e bindin njeriun se, përkundër dallimeve të caktuara në hollësi (për momentin të pashmangshme), qëllimi i autorit është i njëjtë me qëllimin tonë. Është një qëllim, te i cili ai është detyruar nga studime matematiko-filozofike²⁷ dhe nga dallime të caktuara, të cilat pjesërisht janë të vërteta e pjesërisht vetëm të supozuara, psikologjike; unë i referohem dallimit midis përmbajtjes (*Inhalt*) dhe Objektit²⁸ dhe, çka është edhe më e rëndësishme, dallimit midis Objektit dhe Objektivit.²⁹ Në rrethana të tilla, shkaku i përbashkët do të shërbehet më mirë nëse pushoj së ndaluri në këto shqyrtime (të cilat mund të

26 *Logische Untersuchungen*, vëll. II fq. 26; poashtu edhe 94 dhe 101.

27 Krh. *op. cit.* Parathënia për vëll. I, fq. v.

28 “Über Gegenstände höherer Ordnung”, *loc. cit.*, fq. 185 ss.

29 *Über Annahmen*, fq. 150 ss.

TEORIA E OBJEKTEVE

jenë gjithsesi kryesisht terminologjike) dhe, në vend të kësaj, të përpiqemi të tregojmë shkurtimisht se si, për mendimin tim, mund të merremi në mënyrë më adekuate me rrezikun e “psikologjizmit” – një rrezik që, përkundër vëmendjes që i kushtohet, mund të mos jetë shmangur akoma plotësisht.

§8. Teoria e Objekteve si epistemologji

Por, para se ta bëjmë këtë, nga kritikrat që kemi drejtuar kundër shprehjes “logjike e pastër” mund të nxjerrim një pasojë të qartë praktike. Nuk ka nevojë të shpiket një emër për një teori të dijes shkencore (*Wissen*), e cila nuk i vendos vetes qëllime praktike dhe, në përkim me këtë, përfaqëson një shkencë teorike. Askush nuk do të mund të dëshironte një emër më të natyrshëm, sesa emërtimin “*Theorie des Erkennens*”, ose më shkurt, “*Erkenntnistheorie*” (“teori e njohjes”). Prandaj, unë do të flas për “teorinë e njohjes” në vend të “logjikës së pastër”, dhe tani shpresoj të tregoj se çështja e “psikologjizmit” në teorinë e njohjes na kthen menjëherë te teoria e objekteve, nga e cila vërejtjet e bëra më lart si duket mund të na kenë larguar në njëfarë mase.

“Psikologjizmi” si emërtim i një tendence natyrale ose e bazuar mbi shqyrtime të caktuara për të zgjidhur problemet me mjete kryesisht psikologjike, nuk përfshin asnjë faj në vetvete.³⁰ Mirëpo, brenda një sfere të caktuar problemesh, përfshirë pikërisht ato probleme, me të cilat merremi këtu, kësaj fjale

30 Objektiviteti i provuar i paraqitjes së fakteve të Überweg-Heinze më siguron për këtë në rastin tim. Ata e vendosin veprimtarinë time shkencore nën titullin e përgjithshëm të “psikologjizmit”. („Grundriß der Geschichte der Philosophie”, bot. 9., pjesa 4., fq. 312 ss.) Kuptimi, në të cilin mund të pajtohesha me këtë karakterizim mund të shihet në *Über Annahmen*, fq. 196.

nuk i mungon aspak një ngjyrim negativ: ajo që nënkuptohet është thjesht përdorimi jo i duhur i metodës psikologjike. Meqenëse kognicioni është një përvojë, mënyra psikologjike e trajtimit të sendeve me siguri nuk duhet të dëbohet në parim nga teoria e njohjes. Teoria e njohjes duhet të merret me nocione, fjali (gjykime dhe supozime), përfundime dhe të ngjashme, dhe sigurisht që do të duhet ta bëjë këtë në mënyrë psikologjike. Por, të njohurit qëndron përballë të së njohurës. Siç e kam thënë disa herë, kognicioni është një fakt i dyfishtë. Ai që neglizhon anën e dytë të këtij fakti dhe kështu vazhdon të bëjë teori të njohjes, sikur të kishte vetëm një anë psikologjike në kognicion, ose kushdo që do ta detyrojë atë anë të dytë nën këndvështrimin e ngjarjeve psikike, atij nuk mund t'i kursehet akuza për psikologjizëm.

A mund t'ia bëjmë vetes të qartë pse ekziston ky rrezik për rënie në një psikologjizëm të tillë, një rrezik, të cilit, kushdo që është marrë me çështje epistemologjike, vështirë se do të ketë dështuar t'i paguajë haraçin e tij? Aspekti i dyfishtë (*Doppelseitigkeit*) i kognicionit është aq i dukshëm, saqë vështirë se dikush mund ta injorojë, madje edhe nëse e vetmja gjë që mund të njihej të ishin sendet që ekzistojnë. Por, siç kemi parë, e gjithë matematika, dhe në veçanti gjeometria, merren me jorealen. Kështu që, paragjykimet në favor të realitetit, të cilat i kam thirrë vazhdimisht në vëmendje, çojnë këtu

TEORIA E OBJEKTEVE

në një dilemë, e cila duket të jetë mjaft iluminuese dhe e cila, sidoqoftë, në thelb është shumë e veçantë. Natyrisht, ne mund të mos vetëdijesohemi lehtësisht në mënyrë eksplicite për të, por ajo mund të formulohet përafërsisht në mënyrën vijuese: ose Objekti, të cilit i drejtohet njohja, ekziston në realitet ose ai ekziston vetëm “në përfytyrimin tim” (më shkurtimisht, ai “pseudo-ekziston”). Ndoshta asgjë nuk jep dëshmi më elokumente për natyralitetin e këtij disjunksioni, sesa përdorimi i fjalës “ideal”. Sipas përdorimit modern, pa marrë parasysh kuptimin e tij historik, fjala “ideal” do të thotë njësoj si “e menduar” ose “thjesht e prezantuar”; kështu që i përket, me sa duket, të gjitha atyre objekteve që nuk ekzistojnë ose që nuk mund të ekzistojnë. Ajo që nuk ekziston jashtë nesh, kështu mendon njeriu padashur, duhet të ekzistojë të paktën në ne. Një Objekt i tillë, kështu supozohet, vjen para forumit të psikologjisë dhe njeriu pastaj i krijon hapësirë mendimit se njohja e gjërave ekzistuese (dhe së bashku me këtë njohje, realiteti vetë) ndoshta mund të trajtohet “psikologjikisht”.

Ndoshta ky paragjykim në favor të reales mund të gjurmohet një hap më tutje në origjinën e tij, duke treguar të vërtetën, nga e cila mund të ketë lindur. Me siguri që do të ishte gabim të besohet se çdo shembull i njohjes duhet t’i referohet ekzistencës ose diçkaje ekzistuese. Por, a nuk është korrekte të thuhet se i gjithë kognicioni si i tillë ka të bëjë me diçka që ka qenie

(*mit einem Seienden*)? Ajo që është, “fakti”, pa të cilin asnjë kognicion nuk mund të llogaritet si kognicion, është Objektivi. Objektivi është ai që kuptohet nga akti kognitiv relevant dhe kujt i përket qenia (*Sein*) ose, më saktë, subzistenca (*Bestand*), pavarësisht se a është pozitive apo negative, pavarësisht se a është një Objektiv i qenies (*Sein*) apo i kështu-qenies (*Sosein*). A do të ishte shumë e rrezikshme të hamendësohej se faktualiteti (*Tatsächlichkeit*) i Objektivit të saj, i cili është i shoqëruar gjithmonë dhe në mënyrë të pagabueshme me çdo shembull të njohjes, ka pësuar një lloj transferimi te Objekti (që është pothuajse e vetmja gjë që shqyrtohet nga teoria), për ta ekzagjeruar më pas në kërkesën e heshtur që gjithçka që përballet me njohjen, duhet të jetë reale?

Çështja këtu mund të mbetet pa zgjidhje. Problemi ynë nuk është psikologjia e psikologjizmit. Por, kaq qëndron përtej çdo dyshimi: psikologjizmi në teorinë e njohjes bazohet në mënyrë të pandryshueshme në neglizhencën ose keqkuptimin e anës së Objektit të gjendjes kognitive, (fjala “Objekt”, duke u marrë këtu në kuptimin e saj më të gjerë, në të cilin ai përfshin Objektivin). Dikush bie në psikologjizëm nëse nuk arrin të kuptojë rëndësinë dhe veçantinë e Objektivit dhe, si pasojë, e kërkon në Objekt qenien që i takon çdo kognicioni. Në një rast të tillë nuk vlerësohet sa duhet eventualiteti i mos-qenies (*Nichtsein*) dhe kështu-qenies (*Sosein*), dhe thuhet se diçka reale

TEORIA E OBJEKTEVE

duhet të përfshihet në çdo gjë që ka qenie. Dhe me siguri, kushdo që dëshiron ta çlirojë veten nga ky keqkuptim, nuk ka nevojë ta bëjë për detyrë të tij ta mbajë psikologjinë në një distancë nga teoria e njohjes. Psikologjia e kognicionit gjithmonë duhet të përbëjë një pjesë integrale të teorisë së njohjes. E vetmja gjë kundër së cilës duhet të ruhet ai është që ta konsiderojë si psikologji atë pjesë të teorisë së njohjes, e cila është dhe duhet të mbetet teori e Objekteve.

Nëse teoria e Objekteve të njohjes ose, më shkurt, teoria e Objekteve, na prezantohet si pjesë integrale e teorisë së njohjes,³¹ mund të gjendet lehtësisht përgjigja e pyetjes fillestare të diskutimit tonë aktual. Vendi i duhur për të hulumtuar Objektet si të tilla, mund të themi atëherë, është teoria e njohjes. Dhe, në fakt, ky është një rezultat që mund të qëndrojë pa dëmtuar shumë teorinë e Objekteve. Sa më qartë që bëhet e vetëdijshme teoria e njohjes për detyrat e saj, aq më e sigurt do të bëhet dhe mbetet, për shkak të një prej pjesëve themelore të saj, një teori e asaj që duhet të njihet, e “të dhënës” në kuptimin që u përdor kjo fjalë më lart, dhe rrjedhimisht e shumës totale të Objekteve në përgjithësi. Mjaft shpesh, interesat

31 Një pajtim në kohën më të re e shpreh A. Höfler, „Zur gegenwärtigen Naturphilosophie” te vëll. II i *Abhandlungen zur Didaktik und Philosophie der Naturwissenschaft*, red. nga F. Poske, A. Höfler dhe E. Grimsehl (Berlin 1904), fq. 151 (91 e botimit të veçantë).

epistemologjike do të përgatisin natyrshëm rrugën për një interes për teorinë e Objekteve. Sidoqoftë, me aq sa shoh mirë, duhet të shkojmë një hap përpara nëse vërtet duhet t'i kënaqim pretendimet, të cilat është kompetente t'i bëjë një teori e Objekteve në bazë të natyrës së dalluar të saj.

§ 9. Teoria e Objekteve si shkencë e veçantë

Pozicioni i psikologjisë, së cilës së bashku me teorinë e Objekteve duhet t'i jepet një pjesë fundamentale në teorinë e njohjes, tregon për këtë fakt. Ne kemi parë se është e vetëkuptueshme që nuk mund të ketë një teori të njohjes që nuk merret me aktin e të njohurit dhe që nuk është në këtë masë edhe psikologji e kognicionit. Megjithatë, askush nuk do ta merrte parasysh rëndësinë e psikologjisë për teorinë e njohjes si një karakterizim adekuat të pozitës së psikologjisë në sistemin e shkencave. Askush nuk do të dëshironte ta konsideronte psikologjinë si asgjë më shumë se një pjesë e epistemologjisë. A do të jemi të kënaqur me një karakterizim tërësisht analogjik të teorisë së Objekteve? A është e nevojshme që interesi ynë për teorinë e Objekteve të vazhdojë, si të thuash, përmes interesit tonë për kognicionin?

Duket se kushdo që është marrë nga afër me problemet e teorisë së Objekteve, ka mjaft përvojë të drejtpërdrejtë me efektin se kjo nuk është ashtu. Ne mund të pranojmë që epistemologjia mund të përdorë çdo hollësi që ka prodhuar dhe do të prodhojë hulumtimi kompetent në teorinë e Objekteve, për të siguruar disa informacione të mëtejshme, ndoshta më pak direkte, por jo më pak të qarta. Ne mund ta vlerësojmë plotësisht kuptimin themelor të asaj

që duhet të na tregojë teoria e Objekteve në lidhje me psikologjizmin në epistemologji, siç kemi bërë tani, dhe në të njëjtën kohë të pranojmë se teoria e Objekteve ngre probleme, zgjidhjet e të cilave janë interesante për hir të tyre.

Kjo bëhet veçanërisht e qartë kur bëjmë një supozim, i cili akoma mund të përfshijë shumëçka që është e paqartë, por në lidhje me thelbin e të cilit nuk kam frikë të bëj ndonjë gabim. Unë tashmë i jam referuar më parë faktit që matematikës nuk mund t'i caktohej kurrë një vend i natyrshëm në sistemin e shkencave. Nëse nuk gabo, arsyeja për këtë qëndron, në thelb, në faktin se koncepti i teorisë së Objekteve, nuk ishte formuar akoma. Matematika, në tiparet e saj thelbësore, është një pjesë e teorisë së Objekteve. Unë them “në tiparet e saj thelbësore”, me qëllim që të lihet në mënyrë të hapur mundësia e një diferencimi specifik të interesave matematikore, (për të cilin besoj se është një nga çështjet e pashpjegueshme të përmendura më lart).³² Përveç kësaj, më duket mjaft e qartë se si faktorët e brendshëm, ashtu edhe ata të jashtëm, kanë siguruar për matematikën një avantazh brenda fushës së vet, ndërsa teoria e Objekteve duhet të vendosë të gjithë fushën e objekteve para vetes si detyrë të saj ose ta mbajë këtë fushë para syve të saj si një ideal të paarrtshëm. Nëse ky shqyrtim është i

32 Për fillet e punës relevante, shih E. Mally, në nr. III të këtyre studimeve: Hyrje, pjesa 2; kap. vii, pjesët 40 ss.. [Shih fusnotën 7.]

TEORIA E OBJEKTEVE

saktë, atëherë ne nuk mund të mos shohim se sa pak interesa të teorisë së Objekteve, sa më shpejt që të merren parasysh disa aspekte më specifike të tyre, mbeten akoma interesa të epistemologjisë.

Nga sa u tha më sipër, unë nxjerr përfundimin se teoria e Objekteve mund të ketë një pretendim për statusin e një disipline të pavarur, madje edhe nga teoria e njohjes, dhe, për këtë arsye, për një shkencë të pavarur. Ky pretendim nuk mund të ngritet në nivelin e një fakti të arritur, por, përkundrazi, vështirë se po fillon të arrihet, sepse teoria si e tërë është diçka që duhet të zhvillohet, dhe jo diçka e gatshme për t'u ekspozuar. Faza e lartë e zhvillimit të njërës prej pjesëve të saj përbën një pengesë të jashtme për njohjen e pretendimeve të saj, të cilat vështirë se mund të mbivlerësohen. Një matematikan mund të shqetësohet nga sugjerimi se ai është "me të vërtetë" një teoricien i Objekteve (*Gegenstandstheoretiker*). Megjithatë, askush nuk do të kërkojë që një fizikan apo kimist ta konsiderojë veten metafizikan. Kjo është kështu për shkak se një shkencë, e cila ekziston tashmë, nuk mund as të karakterizohet, e madje as të emërtohet në kuptimin e një shkence që është akoma vetëm një objekt i aspiratës. Për më tepër, një shkencë relativisht e përgjithshme si e tillë mund dhe duhet t'i caktojë vetes qëllime, të cilat janë të huaja për shkencat relativisht të specializuara. Kjo pikë e dytë në një farë mase është e errësuar, në lidhje me

raportin e matematikës me teorinë e Objekteve, nga fakti se në fushën e teorisë së Objekteve matematika përfaqëson jo një (nga disa), por, të paktën për momentin, të vetmen shkencë të veçantë të llojit të saj, që është e njohur dhe e pranuar. Për shkak të kësaj, një detyrë e dyfishtë, mbase krejt e ndryshme në dy aspektet e saj, duhet t'i atribuohet teorisë së Objekteve. Nga njëra anë, teoria e Objekteve ka problemet e një shkence të shkallës më të lartë të gjeneralitetit dhe gjithëpërfshirjes. Nga ana tjetër, sikur të qëndronte në vendin e një grupi të tërë të shkencave të specializuara, ajo ka ato probleme që gjer tani nuk kanë marrë ndonjë shqyrtim të veçantë. Për shkak të domosdoshmërisë për të zbritur në domene relativisht të specializuara që lindin nga kjo situatë, natyra e saj si shkencë e përgjithshme, përsëri errësohet në mënyrë të pashmangshme. Si rrjedhim, subsumimi i matematikës nën teorinë e Objekteve mund të duket lehtësisht se kërcënon karakterin dallues dhe pretendimin special të të parës.

Megjithatë, çështjet ë tilla të jashtme dhe të rastësishme nuk duhet të pengojnë pamjen në lidhjen thelbësore mes matematikës dhe teorisë së Objekteve, me aq sa kjo lidhje ekziston. Kjo situatë jo krejtësisht e thjeshtë, mbase, mund të garantohet më së miri, duke thënë: matematika sigurisht që nuk është teoria e Objekteve, por tani, sikur më parë, është një shkencë në vetvete. Megjithatë, Objektet e saj janë të përfshira

TEORIA E OBJEKTEVE

në domenin, të cilin teoria e Objekteve, duke pasur gjithashtu të drejtën e vet, duhet ta trajtojë si tërësi.

§ 10. Teoria e Objekteve dhe shkencat tjera; teoria e përgjithshme dhe e veçantë e Objekteve

Teorja e shkencës, varësisht nga rrethanat, mund të marrë një qasje të dyfishtë për materien e saj – domethënë, përpara vetë shkencave të ndryshme – me të cilat merret. Në qasjen natyrore, ajo mund të vazhdojë me një siguri, nëse i përmbahet parimit të të gjitha shkencave faktike: së pari faktet dhe pastaj teoria. Së pari duhen të ekzistojnë disa shkenca: pastaj mund të justifikohet nevoja për të shqyrtuar më nga afër natyrën e tyre dhe raportet e ndërsjella. Sidoqoftë, shkenca është gjithashtu, të paktën pjesërisht, rezultat i veprimtarisë së paramenduar. Në shërbim të një parashikueshmërie të tillë, teoria e shkencës mund të merret gjithashtu edhe me shkenca, të cilat nuk ekzistojnë akoma, por të cilat duhet të ekzistojnë. Ajo mund ta gjejë veten të drejtuar drejt precizimit anticipues sa më të madh të jetë e mundur të konceptit dhe detyrave të shkencave të tilla.

Në diskutimin e mëparshëm, të detyruar nga interesi ynë për Objektet, edhe ne e gjetëm veten në shqyrtime që i përkasin teorisë së shkencës. Në këtë kontekst, është detyrë e teorisë së shkencës të funksionojë në të dytën nga dy rrugët e përmendura më lart. Teoria e Objekteve, për të cilën duhet të pretendojmë se është një shkencë e përshtatshme,

në përgjithësi, është një shkencë që për momentin gati nuk ekziston fare – veçanërisht si disiplinë e veçantë e pranuar shprehimisht në vetvete. Por, megjithëse nuk është kryer asnjë hulumtim në emër të teorisë së Objekteve, ne nuk duhet të supozojmë se kjo shkencë është lënë plotësisht pas dore. Nëse na duhet të gjurmojmë në hollësi raportet e shumta dhe të ngushta, të cilat shkenca që sapo kemi propozuar bart në mënyra të të menduarit që janë ndjekur në të kaluarën, do të shohim se ajo justifikon veten me atë që ka për të ofruar. Kjo nuk është koha e duhur për të gjetur këto lidhje; megjithatë, në prezantimin e kësaj shkenca të re është e përshtatshme të përmendim disa prej tyre. Në këtë mënyrë, disa shënime mund të bëhen për domosdoshmëritë që janë ndjerë për një kohë të gjatë dhe të cilat tashmë kanë gjetur shprehje në mënyrat më të larmishme, domosdoshmëri këto, të cilat kanë lindur gjatë përpunimit me vetëdije të interesave që janë shumë të përhapura, por të cilat shpesh kanë qenë të pavetëdijshme për qëllimin e tyre të vërtetë.

Në fakt, unë besoj se në të vërtetë nuk kërkohet asnjë hulumtim i veçantë historik për të vërtetuar se, megjithëse teoria e Objekteve deri tani mund të mos ishte bërë “në mënyrë eksplicite”, ajo gjithnjë e më shumë është bërë “në mënyrë implicite”. Kësaj duhet t’i shtoj se, të paktën në praktikë, statusi implicit ka shkallë që zbusin kalimin në statusin eksplicit. Kushdo

TEORIA E OBJEKTEVE

që dëshiron t'i kushtojë vëmendje tranzicioneve të tilla dhe pasojave të tyre, duhet të ketë në mendje se ne jemi takuar me interesa të dy llojeve të ndryshme që kanë të bëjnë me teorinë e Objekteve: ato në lidhje me pyetjet që kanë të bëjnë me disa fusha të veçanta të Objekteve, dhe ato në lidhje me pyetjet që kanë të bëjnë me fushën e Objekteve në tërësi. Në këtë kuptim, edhe nëse bëhet fjalë vetëm për mirëkuptim momental, mund të klasifikojmë teorinë e veçantë dhe teorinë e përgjithshme të Objekteve.

Ne kemi treguar tashmë më lart për faktin se (në një kuptim të caktuar teoria më e veçantë) e Objekteve ka gjetur në matematikë përfaqësimin më të shkëlqyeshëm që mund të dëshirohej. Ky shkëlqim ka çuar shumë kohë më parë në përpjekje për ta bërë procedurën, *more mathematico*, të arritshme për shkencat tjera – mund të them, në fusha të tjera të Objekteve. Vështirë se na ndodh ndonjë gabim domethënës nëse shtojmë: sa herë që janë ndërmarrë përpjekje të tilla, atëherë deri në atë pikë është bërë një përpjekje gjithashtu për të bërë detyrën e teorisë së specializuar të Objekteve në fusha jashtë matematikës. Sigurisht që jo çdo zbatim i procedurave matematike duhet të merret në konsideratë. Kur llogarit tregtari ose inxhinieri, ai ka aq pak të bëjë me teorinë e Objekteve sa me çdo teori tjetër. Mirëpo, disa presupozime që kanë të bëjnë me Objektet, qëndrojnë natyrshëm si bazë e zbatimeve të tilla praktike; nuk është ndryshe

kur zbatimi rezulton me një interes teorik. Në kontrast me teknikën e llogaritjes që kërkon vëmendje të plotë, natyra e këtyre presupozimeve mund të mbetet plotësisht në sfond. Kjo ilustruhet më qartë nga teoria e gjasave dhe teoria e gabimit të mundshëm, të cilat edhe tani ende nuk pranohen nga të gjithë si diçka që në mënyrë të natyrshme i përkasin logjikës dhe psikologjisë. Natyra e këtyre supozimeve mund të vendosë llogaritjet në fjalë në shërbim të teorisë së Objekteve (siç mund të shohim në rastin e teorisë së kombinimeve). Ndërkohë, gjeometria duket më e përgatitur sesa aritmetika, për të zgjatur një dorë përtej kufijve të saj të ngushtë për zbulime në teorinë e Objekteve. Nëse dikush vëren se fusha e sasive hapësinore i përket aritmetikës, atëherë ajo që ofrohet si përkthim (aq i njohur për të gjithë) i pamjes gjeometrike nga hapësira në kohë është tashmë ekstra-matematikor dhe, për më tepër, ka të bëjë me teorinë e Objekteve. Ka të bëjë me teorinë e Objekteve, sepse në asnjë mënyrë nuk është e lidhur me të ashtuquajturin realitet, ose më saktë, me ekzistencën reale të kohës. Është e qartë se analogjia është e vlefshme për foronominë në një masë më të madhe; nëse – ajo që më duket se nuk ka nevojë për prova –, A. Höfler ka të drejtë në pretendimin se tensioni është “fenomeni i tretë themelor i mekanikës” së bashku me hapësirën dhe kohën,³³ atëherë tregohet një drejtim shtesë, në

33 A. Höfler, “Zur gegenwärtigen Naturphilosophie”, fq. 84 (fq. 24

TEORIA E OBJEKTEVE

të cilin kjo shkencë, pa paragjykuar karakterin e saj natyrisht empirik, përmes një përpunimi *apriorik* sa më të plotë të çështjeve të saj, u përgjigjet interesave të teorisë së Objekteve.

Mënyra, në të cilën pikëpamja gjeometrike tenton të arrijë përtej fushës së vet, bëhet edhe më e qartë në ato raste kur, për shkak të ndonjë veçantie të zonës kuka hyrë, ajo ka vetëm sukses të pjesshëm. Në këtë drejtim, përpjekjet e psikologjisë moderne për të renditur “Objektet e ndjesisë” (“*Empfindungsgegenstände*”)³⁴ që u përkasin shqisave të ndryshme dhe, kur është e mundur, për të rrokur aspektet e tyre të shumëfishta përmes reprezentimit hapësinor, janë veçanërisht instruktive. Madje edhe nëse, në lidhje me shqisën vizuale, ku këto përpjekje kanë sjellë rezultatet më të prekshme,³⁵ emri “gjeometria e ngjyrave” nënkupton shumë më tepër lëvdata, sesa meriton në të vërtetë, prapëseprapë bëhet pa dyshim e qartë se karakteri i hulumtimeve përkatëse i përket shumë më shumë teorisë së Objekteve, sesa psikologjisë. Kam besim se nuk është jashtëzakonisht personale për mua

në botimin e veçantë), shënimi 23; poashtu fq. 164 (104). Sidoqoftë, “teoria e dimensioneve” e përmendur në fq. 147 {87}, *ibid.*, vlen për t’u përmendur në lidhje me pikën që kemi përpara.

34 Një shprehje kjo e futur në përdorim nga Witasek, e cila duket të jetë shumë e përdorshme. (Krh. veprën e tij *Grundlagen der Allgemeinen Ästhetik* [Leipzig, 1904], fq. 36 ss.)

35 Krh. Veprën time “Bemerkungen über den psychologischen Farbenkörper”, *loc. cit.*, fq. 5 ss.

që të raportoj tash se shumë nga natyra thelbësore e mënyrës, në të cilën teoria e Objekteve kornizon pyetjet e saj, tek unë fillimisht ndodhi në ndërkohë që u angazhova në përpjekje ekskluzivisht psikologjike drejt sqarimit të këtyre çështjeve.

Ajo që unë e quajta projekcion i qasjes matematikore përtej kufijve të saj më të rreptë, ka karakterin e instinktit dhe të pavetëdijshmes në krahasim me përpjekjet plotësisht të qarta drejt zgjerimit të asaj fushe dhe drejt përgjithësimit sa më të plotë të mundshëm të mënyrës së formulimit të një problemi. Këto ndoshta kanë arritur tashmë njëfarë rëndësie nën emrin e teorisë së përgjithshme të funksioneve; askush nuk mund të mos e shohë këtë në emërtime të tilla si “teoria e ekstenzionit” dhe “teoria e aggregateve”, dhe madje edhe nën fjalën kyçe, shpesh të keqkuptuar, “metamatematikë”. Nga këndvështrimi që kemi përqafuar këtu, këto hulumtime të rëndësishme paraqesin kalimin nga teoria e veçantë në teorinë e përgjithshme të Objekteve. Një status i ngjashëm mund t’i atribuohet përpjekjeve dhe rezultateve të grupuara zakonisht nën emrin e përgjithshëm të “logjikës matematike”, edhe pse ato përpjekje janë në shumë aspekte të destinuara për një qëllim krejt tjetër. Nga ana tjetër, ka të ngjarë që thesari i pohimeve dhe sugjerimeve të vlefshme, të cilat logjika (jo-matematike), epistemologjia dhe metafizika nga Aristoteli gjer në ditët e sotme kanë

TEORIA E OBJEKTEVE

kontribuar në fushën, me të cilën jemi preokupuar ne, do të jenë kryesisht për përdorim të teoria e përgjithshme e Objekteve. Ende nuk është realizuar vlera e plotë e tyre, me gjithë njohuritë e tanishme për historinë e filozofisë. E njëjta vlen edhe për shkencën gjuhësore, në veçanti për gramatikën, rëndësia e së cilës, në fakt, nuk është hulumtuar plotësisht as nga logjika e vjetër e as nga logjika e re; me të vërtetë rëndësia e saj vështirë se mund të vlerësohet derisa dallimi midis Objektit dhe Objektivit të mos jetë parë në dallimin midis kuptimit të fjalëve dhe kuptimit të fjalive.³⁶ Sadoqë mund të jenë të ndryshme ato dy raste në tërësi, dikush tundohet të thotë se teoria e përgjithshme e Objekteve duhet të mësojë nga gramatika sikundër që teoria e veçantë e Objekteve duhet të mësojë nga matematika.

Siç tregon ky studim i shpejtë, pavarësisht nga natyra e tij disi sipërfaqësore, teoria e Objekteve nuk është aspak e varur plotësisht nga puna që akoma duhet kryer. Në të vërtetë, mund të shtrohet pyetja, nëse përpjekja për të instaluar një “teori të Objekteve” do të thotë më shumë, sesa një emër i ri për një shqetësim të vjetër. Mund të zbulohet lehtësisht se ndaj vetë hulumtimit që duhet bërë është indiferente nëse ai bëhet nga një matematikan, fizikan, logjicien apo nga ndonjë studiues i teorisë së Objekteve. Megjithatë, një keqkuptim do të qëndronte në këtë veprim të

36 Krh. *Über Annahmen*, veçanërisht fq. 19 ss., 175 ss.

fundit – një keqkuptim që u kundërshtua në mënyrë të qartë në fillim të këtyre shqyrtimeve. Është sigurisht jorelevante kush i zgjidh problemet teorike dhe nën cilin emër i zgjidh ai ato. Nëse duhet marrë njohje në mënyrë të suksesshme për teorinë e Objekteve si disiplinë e veçantë, tani si më parë, gjithmonë duhet t'u jemi mirënjohës matematicianëve, fizikanëve, gjuhëtarëve dhe përfaqësuesve të shkencave tjera për përparimin e tyre energjik të interesave të teorisë së Objekteve, madje edhe kur ata nuk do të thotë të jenë larguar nga territori i ligjshëm i shkencës së tyre. Por, për shumë njerëz, njohja e kësaj shkence do të qartësonte natyrën e problemeve që duhen zgjidhur – veçanërisht kur (siç ndodh zakonisht) veprat më të rëndësishme nuk kanë rëndësinë më të madhe. Një pasojë e natyrshme e kësaj është se saktësohen problemet e vjetra dhe shtrohen probleme të reja të frytshme. Nga pikëpamja e teorisë së Objekteve, problemet dhe çështjet që sapo kemi klasifikuar së bashku – dhe të cilat në shikim të parë do të dukeshin kaq të shumëllojshme – e paraqesin veten sikur përkasin së bashku; në këtë mënyrë konfirmohet vlera e një këndvështrimi të tillë.

§11. Filozofia dhe teoria e Objekteve

Nëse mund të shpresoj se ajo që kam dhënë gjer tani, ka demonstruar sa duhet vetë-arsyetimin e teorisë së Objekteve përballë shkencave tjera, tani mund të jetë koha që gjithashtu t'i kushtojmë vëmendje edhe marrëdhënies së saj me këto shkencë tjera. Me fjalë të tjera, tani duhet përcaktuar në njëfarë mase vendin e teorisë së Objekteve në sistemin e shkencave. Vështirësitë, me të cilat duhet përshtatur aty, veçanërisht nëse dikush përpiqet të niset nga përkufizime në njëfarë mase të kënaqshme të shkencave përkatëse, nuk duhet vendosur kurrësesi vetëm në faturën e teorisë së Objekteve ose të “idesë” së një shkence të tillë që është mbrojtur këtu. Sepse në shkencë të ndryshme mund të shihet në mënyrë konstante se sa pak shqetësohen rritja dhe suksesi i shkencave nga fakti që deri tani nuk është gjetur ndonjë përkufizim për to, i cili është pa asnjë kundërshtim. Nga kjo nuk po e nxjerr përfundimin se duhet ndërprerë përpjekjet që synojnë marrjen e përkufizimeve të tilla, por them se nuk duhet të përmbahemi nga përdorimi i asaj që është arritur, edhe nëse është e papërsosur. Përveç kësaj, ne mund të testojmë në këtë mënyrë deri ku mund të dalim nga telashet, në bazë të disa njohurive konkrete, edhe kur nuk kemi ndonjë definicion formal.

Mbi këto baza, nuk do të jetë e vështirë për këdo që është në një farë mënyre në kontakt me ndonjë prej atyre shkencave, tërësinë e të cilave mund ta përmbledhim nën emrin “filozofi”,³⁷ të njohë njërën prej këtyre shkencave si teori të Objekteve. Pra, teoria e Objekteve është po ashtu filozofi dhe problemi i vetëm që mund të shtrohet ende është edhe pyetja për pozicionin e saj përballë “disiplinave filozofike” të tjera. Mirëpo, zgjidhjes së këtij problemi unë ia kam kushtuar shumicën e shpjegimeve të mësipërme. Ka rezultuar se dhe teoria e Objekteve nuk është as psikologji, e as logjikë, dhe është bërë e qartë pse është kështu. Besoj që kam qenë në gjendje të demonstroj që teoria e Objekteve është e pavarur nga epistemologjia; megjithatë, siç u tregua tashmë, unë do të doja ta theksoja më pak këtë rezultat. Fakti se askush nuk mund të punojë në epistemologji pa punuar edhe në teorinë e Objekteve, ose të paktën duke shfrytëzuar zbulimet më të rëndësishme të teorisë së Objekteve, ky më duket përtej çdo dyshimi,³⁸ dhe, prandaj, do të ishte në fund një kundërshtim i vogël në rast se dikush do të ishte i prirë të mendonte se, në fakt, këto konstatime mund të jenë vërtetuar ose mund të vërtetohen, si të themi, vetëm në emër të teorisë së njohjes.

37 Më saktë lidhur me këtë në parashtrimet e mia „Über philosophische Wissenschaft und ihre Propädeutik”, kap. I. Krh. në kohën e fundit Höfler „Zur gegenwärtigen Naturphilosophie”, *loc. cit.*, fq. 123 (63) ss.

38 Krh. edhe Höfler, *loc. cit.*, fq. 151 (91).

TEORIA E OBJEKTEVE

Për pozicionin e teorisë së Objekteve, nga ana tjetër, më duken shumë më të rëndësishme “raportet e rregullta” mes teorisë së Objekteve dhe një tjetër shkencë fqinje, e cila në shënimet paraprake është përmendur tashmë në mënyrë të përsëritur: këtu po nënkuptoj metafizikën, nën emrin e të cilës historia e filozofisë në të vërtetë ka regjistruar shumë prej ideve më të rëndësishme të avancuara në teorinë e Objekteve. Edhe ai që do të donte ta shikonte teorinë e Objekteve si pjesë të epistemologjisë, në kuptimin e asaj që thjesht u shënua si relativisht e pranueshme, duhet të përballet me problemet vijuese të demarkacionit: a do t’i përkiste teoria e Objekteve fushave të tilla, apo në fund madje pikërisht do ta konstituonte atë fushë, lidhur me të cilën, siç e dimë, epistemologjia dhe metafizika gjer tani nuk kanë arritur të bëjnë një marrëveshje?

Fatkeqësisht, veçanërisht në metafizikë, një marrëveshje pa asnjë apel të përcaktimit definitorik, nuk mund të arrihet. Në këtë kuptim, së paku nuk duhet të mos e përmendja propozimin e A. Höfler-it, i cili më erdhi gjatë shkrimit të hulumtimeve aktuale, dhe i cili, bazuar në një konceptim të zgjuar nga J. Breuer,³⁹ angazhohet ta karakterizojë metafizikën si shkencë të “metafenomenales”.⁴⁰ Arsyeja pse nuk

39 E kumtuar në shtojcën I të shkrimit të cituar në mënyrë të përsëritur të Höfler-it „Zur gegenwärtigen Naturphilosophie”.

40 *Ibid.*, fq. 154 (94) ss.

jam në gjendje të pranoj një propozim të tillë, është në thelb e njëjta arsye pse, për vite me radhë, nuk mund të vendos t'i konsideroj "fenomenet" e dritës, tingullit, etj., si ajo, me të cilën duhet të merret fizikani; ose "fenomenet psikike" si ajo, me të cilën duhet të merret psikologu. Fenomenet si të tilla janë një klasë, edhe pse klasë shumë e rëndësishme, e Objekteve pseudo-ekzistuese. Në rastin e një një *pseudo-ekzistence* (*Pseudoexistenz*), ajo që ekziston në të vërtetë janë gjithmonë vetëm përfytyrimet ose reprezentimet (*Vorstellungen*) përmbajtjesorisht të determinuara; por, përfytyrimet ose reprezentimet, për të folur vetëm për hir të thjeshtësisë vetëm për fizikën, siç ka demonstruar vetë Höfler me argumente të qarta,⁴¹ nuk janë kurrë objekte hulumtimi të asaj disipline. Fenomeni padyshim nuk është fenomenalja, as dukja ajo që duket – nëse me termin e fundit nënkuptojmë atë që njihet nga dukja, dhe ekzistenca e së cilës mund të nxirret nga fakti i dukjes. Në asnjë mënyrë nuk e vë në dyshim se ajo që duket në këtë mënyrë, është me interes për fizikanin. Por, nuk arrij ta kuptoj se si duhet të jetë e mundur të përjashtohet "fenomeni" nga fushëveprimi i metafizikës, (p. sh. "fenomenet" që vijnë pas fillimit dhe mbarimit të sendit që shfaqet).

Një vlerësim i përshtatshëm i rëndësisë së asaj që sugjerojnë Breuer dhe Höfler, do të kërkonte

41 Krh. "Zur gegenwärtigen Naturphilosophie", sidomos fq. 131 (71) ss.

TEORIA E OBJEKTEVE

që unë të largohem shumë larg nga tema kryesore e këtij studimi. Tani për tani, këto disa sugjerime mund të jenë të mjaftueshme për të treguar pse ende më duket se është më e përshtatshme, në karakterizimin e metafizikës, për të vënë theksin kryesor në elementin e gjeneralitetit më të madh të mundshëm, ku “gjeneraliteti maksimal” nënkupton fushën më të gjerë të mundshme të zbatueshmërisë për idetë që i promovon ajo.⁴² Metafizika nuk është as fizikë, as biologji fizike, as biologji psikologjike, por, përkundrazi përfshin në fushën e saj kërkimore si inorganiken ashtu edhe organiken dhe psikologjiken, me qëllim që të vë në dukje atë që është e vlefshme për tërësinë e asaj që përket në kaq shumë fusha të ndryshme. Natyrisht që theksi që e vë ky përcaktim mbi elementin e universalitetit, bën që të ndjehet nevoja për t’u sqaruar raporti midis metafizikës dhe teorisë së Objekteve, pasi edhe te kjo e fundit na ka tërhequr vëmendjen tonë gjerësia e veçantë e fushës që i përket asaj. Por, mbase thjesht shqyrtimi i njëkohshëm i teorisë së Objekteve çon në një këndvështrim që na lejon të plotësojmë karakterizimin e lartpërmendur të metafizikës dhe në këtë mënyrë t’i mbyllim gojën të gjitha kundërshtimeve, ndaj të cilave do të mund të ishte e ekspozuar.

Në këtë mënyrë, për më tepër, unë mund të kthehem përsëri te argumenti që është thënë më

⁴² *Über philosophische Wissenschaft*, etj. fq. 7.

parë dhe, në këtë kuptim, ta shkurtoj diskutimin tim. Nëse në botë, siç duket e ligjshme të besohet, nuk ekziston asgjë që nuk është as fizike, as psikike, atëherë metafizika, për aq sa ajo merret me psikiken sa edhe me fiziken, me siguri është shkenca mbi realitetin në përgjithësi ose mbi tërësinë e reales (*von der Gesamtheit des Wirklichen*). Në këtë kuptim, për shembull, edhe teza themelore e monizmit, e cila pohon identitetin esencial të fizikes dhe psikikes edhe ajo e dualizmit, e cila i pohon dallimin esencial të tyre, kanë karakter metafizik. Por, kushdo që e di që dy gjëra janë identike ose të ndryshme, padyshim që di diçka në lidhje me këto gjëra: por, dija e tij i referohet identitetit dhe/ose dallimit po ashtu, dhe as identiteti dhe as dallimi nuk janë sende. Të dyja, dallimi dhe identiteti, janë jashtë disjunksionit midis fizikes dhe psikikes, sepse qëndrojnë jashtë asaj që është reale (*außerhalb des Realen*). Sigurisht, ekziston edhe dije për atë që është jo-aktuale (*von Nichtwirklichem*). Pa marrë para sysh se sa përgjithësisht konceptohen problemet e metafizikës, ka pyetje akoma edhe më të përgjithshme; këto pyetje, për dallim nga ato të metafizikës, nuk janë të orientuara ekskluzivisht kah realiteti. Pyetjet e teorisë së Objekteve i përkasin kësaj klase.

Por, dikush mund të pyesë menjëherë, a nuk është e dhunshme apo, së paku, arbitrare, të përjashtohen

TEORIA E OBJEKTEVE

parimisht të gjitha objektet ideale⁴³ nga fusha e hulumtimit metafizik? Unë përgjigjem se në rend të parë ato assesi nuk përjashtohen në çdo aspekt. Interesat tona metafizike vërtet do të mbeteshin të pabaza – shembulli i monizmit dhe i dualizmit sapo e ka treguar këtë – nëse në metafizikë nuk mund të të flitet për identitetin dhe dallimin, e as për shkakun, qëllimin, unitetin, vazhdimësinë dhe shumë objekte të tjera, të cilat ose në tërësi ose pjesërisht janë të një natyre ideale. Megjithatë, shumë Objekte të këtij lloji trajtohen, për shembull, edhe në fizikë, edhe pse askush nuk do t'i llogariste në mesin e Objekteve të kërkimeve fizike. Gjithsesi, kufizimi i sferës së metafizikës brenda realitetit (*auf die Wirklichkeit*), duhet të merret me rezerva shumë të veçanta. Por, duke presupozuar rezerva të tilla, megjithatë, unë në fakt besoj se një kufizim i tillë është në përputhje të plotë me frymën, me të cilën, si në lashtësi, ashtu edhe në kohën moderne, është bërë metafizika, gjithnjë në përputhje, nga ana tjetër, me epërsinë natyrore të reales, e cila është përmendur vazhdimisht. “Ontologjia”, “doktrina e kategorive” dhe temat tjera që i jepen metafizikës pak a shumë unanimisht, herë pas here kanë lënë vend për interesa që tejkalojnë kufijtë e reales; por, ky është një tregues vetëm për korrektësinë dhe pazbrapsshmërinë e këtyre interesave. Megjithatë, me aq sa shoh, nuk ka

43 “Über Gegenstände höherer Ordnung”, fq. 198 ss.

hapësirë për dyshimin më të vogël se qëllimi themelor i krejt metafizikës ka qenë gjithmonë i drejtuar drejt të kuptuarit të “botës” në një kuptim të rreptë, natyror, domethënë të botës së realitetit. Kjo është kështu edhe kur të kuptuarit e tillë duket se tregon që ajo që duhet kuptuar nuk pretendon aspak titullin e objektit real. Por, edhe nëse këndvështrimi i shprehur këtu mbi karakterin e metafizikës së mëparshme, nuk i bind të gjithë, ose madje edhe nëse duhet të shfaqet si historikisht jokorrekt, gabimi ka të bëjë vetëm me definicionin, si të thuash, të “*de lege lata*”, kurse definicioni “*de lege ferenda*”⁴⁴ do të mbetej akoma i hapur për shqyrtim. Nën këtë supozim, karakterizimi i metafizikës i paraqitur më lart do të ishte një propozim për një përkufizim: kufizimi i emrit “metafizikë” për shkencën e përgjithshme të realitetit do të ishte po aq i dëshirueshëm në interes të një formulimi të qartë të detyrave të metafizikës, sa do të ishte në interes të demarkacionit të saj të veçantë karshi teorisë së Objekteve.

Por, në lidhje me problemin e fundit duhet sqaruar edhe një pikë. Nëse metafizika është shkencë e përgjithshme e reales, a duhet të themi që teoria e Objekteve, në të kundërtën, është shkencë e përgjithshme e jo-reales? Ky do të ishte qartësisht një kriter shumë i ngushtë: pse duhet të përjashtohen Objektet reale nga teoria e Objekteve si të tilla? Apo

44 Breuer, te Höfler, *loc. cit.*, fq. 189 (129).

TEORIA E OBJEKTEVE

do të ishte më e përshtatshme ta karakterizojmë teorinë e Objekteve si një doktrinë të asaj që subziston, duke i kontrastuar fjalët “subziston” dhe “ekziston”,⁴⁵ asisoj që ndërkohë që gjithçka që ekziston edhe subziston, nuk është e vërtetë se të gjitha entitetet subzistuese (p. sh. dallimi) ekzistojnë po ashtu? Por, as në këtë rast nuk do të përfshihej i tërë territori, i cili, siç pamë, është nën juridiksionin e teorisë së Objekteve; ajo që nuk subziston, absurdi, do të përjashtohej. Me siguri që interesi natyror merret shumë pak me atë që nuk subziston, dhe ai është një sektor që ofron rezultate të vogla për të kuptuarit intelektual.⁴⁶ Por, në fund të fundit, i përket “të dhënës” (*Gegebenen*), kështu që teoria e Objekteve nuk mund ta injorojë kurrësi.

Këto mangësi mund të përballohen duke përcaktuar thjesht një parim që teoria e Objekteve merret me të dhënë, pa marrë parasysh qenien (*Sein*) e saj, për aq sa bëhet fjalë vetëm për njohjen e kështuqenies (*Sosein*) të saj. Megjithatë, ajo që nuk do të lejonte të ngelim te ky definicion, në natyrën e saj më intime, si të themi, është diçka pa dyshim e lidhur me teorinë e Objekteve. Sepse sikur teoria e Objekteve do të zgjidhte të impononte indiferencën ndaj qenies si një postulat themelor, atëherë do t'i duhej, në të njëjtën kohë, të hiqte dorë nga të gjitha pretendimet për të qenë shkencë, me çka do të përjashtohej edhe

⁴⁵ *Über Gegenstände höherer Ordnung*, fq. 186.

⁴⁶ Krh. E. Mally, në nr. III të këtyre studimeve, kap. I, §§ 5 ss.

njohja e kështu-qenies (*Sosein*). Siç e dimë, është krejt e panevojshme që Objekti i njohjes duhet të ketë qenie. Por, e gjithë njohja duhet të ketë një Objektiv, i cili ka qenie; e nëse teoria e Objekteve merret me *kështu-qenien* (*Sosein*), e cila vetë nuk do të kishte qenie, atëherë, me kusht që t'i injorojmë situatat përjashtuese, nuk do të kishte asnjë aspiratë të jetë teori. Natyrisht, postulati themelor mund të formulohet gjithmonë kështu: teoria e Objekteve neglizhon qenien vetëm në rastin e Objekteve të saj, por, megjithatë, jo në rastin e disa Objektivëve (të caktuara). Por, cila është arsyeja e mungesës së uniformitetit? Për më tepër, ose mbase mbi të gjitha: se a është absurd për nga natyra ky ose ai Objekt, se a subziston apo mund të ekzistojë gjithashtu – këto janë pyetje që me të vërtetë janë me interes për teorinë e Objekteve dhe, në thelb, janë pyetje që kanë të bëjnë me qenien. Prandaj, për ta thënë shkurt: madje edhe kufizimi në kështu-qenien (*Sosein*) ndoshta nuk mund të harmonizohet mirë me natyrën esenciale të teorisë së Objekteve.

Por, këtu megjithatë do të duhej të ekzistonte një mjet goxha i thjeshtë për të rregulluar situatën: është një dallim metodologjik dhe, pra, një i tillë që, për sa i përket natyrës së shkencave, njerëzit e mëparshëm kanë provuar ta trajtojnë më shumë me tepër zell, sesa me shumë pak zell. Siç dihet përgjithësisht, disa njohje e kanë legjitimitetin e vet në kuptimin

TEORIA E OBJEKTEVE

e karakteristikave, në kështu-qenien (*Sosein*), të Objekteve apo Objektivëve të tyre. Nga ana tjetër, ka edhe raste tjera të njohjeve, të cilat kjo nuk është ashtu.⁴⁷ Lloji i parë i njohjes është quajtur njohje *apriorike*, kurse ai i fundit njohje empirike. Në ditët e sotme ne përballemi herë pas here me dështimin për të njohur këtë dallim, por një dështim i tillë nuk ndikon në vlefshmërinë e dallimit më shumë se që ndikon fakti i daltonizmit në dallimin midis ngjyrave të ndryshme. (Gjendja e daltonizmit, megjithatë, është psikologjikisht shumë më interesante.) Nëse tani e përdorim këtë dallim mes njohjes *apriorike* dhe asaj empirike, atëherë më duket se nuk do të kemi as vështirësinë më të vogël të bëjmë një diferencim të kënaqshëm midis dy disiplinave tona. Ajo që mund të njihet për një Objekt nga natyra e tij, pra *a priori*, ajo përket te teoria e Objekteve. Kjo involvon, në radhë të parë, kështu-qenien (*Sosein*) e “të dhënës”. Por, gjithashtu përfshin edhe qenien (*Sein*) e saj, me aq sa ajo mund të kuptohet nga kështu-qenia (*Sosein*) e saj. Nga ana tjetër, ajo që mund të përcaktohet për Objektet vetëm *a posteriori*, ajo përket te metafizika, me kusht që ajo njohje ka një karakter mjaft të përgjithshëm. Se domeni i realitetit nuk do të tejkalohet për sa kohë që njohja në fjalë është afirmative në natyrë, kjo sigurohet nga karakteri *aposteriorik* i kësaj njohjeje. Prandaj, ekzistojnë

⁴⁷ *Über Annahmen*, fq. 193 ss.

saktësisht dy shkenca të gjeneralitetit më të lartë: një shkencë *apriorike*, e cila ka të bëjë me gjithçka që është e dhënë, dhe një shkencë *aposteriorike*, e cila në kërkimet e saj përfshin gjithçka që mund të shqyrtohet nga njohja empirike, d. m. th. krejt realiteti: shkenca e fundit është metafizika, kurse ajo e para është teoria e Objekteve.

Ajo që para së gjithash do të bie në sy në këtë definicion është se metafizika aty paraqitet si shkencë empirike; por, përfaqësuesit e shkencave të veçanta e kanë qortuar edhe metafizikën e vjetër edhe atë të reë kryesisht për mungesë të empirizmit të mjaftueshëm. Unë nuk do të dëshiroja të dilja në mbrojtje të kujtdo që meriton një qortim të tillë dhe shpresoj se nuk e kam bërë këtë përmes asaj që kam thënë më sipër, sepse pikërisht në përkufizimin e metafizikës unë jam përpjekur tashmë të marr parasysh pretendimet e drejta të empirizmit. Në thelb, përvoja është burimi i vetëm i njohjes në dispozicion për cilëndo shkencë të realitetit, qoftë ajo shkencë të jetë e veçantë apo e përgjithshme. Unë them “në thelb”, sepse ajo që kërkohet nuk është që gjithçka duhet të jetë e përjetuar drejtpërdrejt, por që ne duhet të jemi në gjendje që nga ajo që përjetohet, të nxjerrim atë që nuk është përjetuar, dhe ndoshta madje edhe atë që nuk mund të përjetohet. Por, ajo që ka përvojën si themel të pashmangshëm, mbetet në vetvete gjithmonë si diçka empirike, dhe është *toto coelo* e ndryshme nga

TEORIA E OBJEKTEVE

karakteri i përgjithshëm epistemologjik i *apriorikes*. Në këtë kuptim, nuk ka njohje tjetër për atë që ekziston përveç njohjes empirike. Nëse metafizika nuk ka në dispozicion përvojat e domosdoshme për zhvillimin e tezës së përgjithshme që është karakteristikë e saj, atëherë nuk ekziston metafizika ose, të paktën, nuk ekziston metafizika shkencore (gjë që metafizika shkencore është e vetmja, me të cilën merremi këtu). Është përmendur tashmë në mënyrë eksplicite se për qëllimet e diskutimeve aktuale, nuk është e nevojshme të marrim parasysh këtu se në çfarë mase është realizuar gjer tani dëshira për një metafizikë shkencore. Pra, është vetëm një paradoks në dukje, i cili mund të eliminohet me një reflektim të shkurtër, nëse duhet të them: pa marrë parasysh se sa shumë apo sa pak të kemi qasje te njohja metafizike, ajo njohje në thelb nuk mund të jetë asgjë tjetër pos njohje empirike.

Por, nëse dikush e kundërshton këtë me faktin se me fjalën “metafizikë” janë emërtuar shpeshherë përpjekjet intelektuale e ndoshta edhe rezultate, të cilat në mënyrë të padyshim dhe ndoshta krejt parimore zbatojnë metoda jashtë-empirike (dhe për pasojë *a priori*), ai harron që për momentin jemi duke marrë qëndrimin, *sit venia verbo*, e “*definitio ferenda*”. Natyrisht, fakti që të dy sferat e njohjes, me ndarjen e pastër të të cilave po merrem tani, gjer tani nuk kanë qenë gjithmonë të dalluara në mënyrë

të pastër, është diçka, për të cilën unë jam plotësisht i vetëdijshëm. Por, fakti që kjo ndarje nuk mund të jetë plotësisht e pavlerë – me kusht që kam pasur sukses në qartësimin e saj – këtu mund të dëshmohet vetëm me argumentin ontologjik, ose të paktën me argumente të ngjashme (madje edhe tani mund të ketë njerëz që nuk e kanë tejkaluar arsyetimin e tillë). Argumenti ontologjik është një përpjekje për të zgjidhur një problem metafizik në një mënyrë thjesht *apriorike* dhe, në atë kuptim, të trajtojë atë problem si një problem të thjeshtë të teorisë së Objekteve. Ky dhe argumentet e ngjashme duhet gjykuar me anë të këtij fakti.

Nuk ka gjasa që me anë të kësaj ndarjeje të eliminohen të gjitha vështirësitë e tërheqjes së kufijve midis metafizikës dhe teorisë së Objekteve. Por, do të ishte po ashtu e padrejtë të kërkohej, pikërisht në këtë rast, ajo që mbase nuk është arritur ende në ndonjë fushë midis disiplinave fqinje. Më i rëndësishëm është kundërshtimi që bëhet nga këndvështrimi i teorisë së Objekteve. Ne e kemi trajtuar këtë shkurtimisht sikur të ishte një shkencë e përgjithshme, edhe pse më lart na duhej të bënim një dallim eksplikit midis një teorie të përgjithshme dhe një teorie speciale të Objekteve. Por, këtu ekziston një papërsosmëri që, të paktën tani për tani, domethënë në nivelin aktual të diturisë sonë për çështjet që kanë të bëjnë me teorinë e Objekteve, për arsye praktike, nuk do të mund të

TEORIA E OBJEKTEVE

eliminohet. Është e qartë se matematika, si një teori speciale e Objekteve, mund të shoqërohet nga teori edhe të tjera të specializuara të Objekteve, numri i të cilave vështirë se mund të përcaktohet për momentin. Por, këto fusha aktualisht për ne janë të njohura në mënyrë aq të papërsosur, saqë nuk ndjehet nevoja për t'u specializuar në to gjatë përpunimit të tyre. Teoritë speciale të Objekteve sot praktikisht ndahen në matematikore dhe jo-matematikore; ajo që mund të thuhet tani lidhur me anëtarin e dytë të kësaj ndarjeje tërësisht primitive është aq e qartë, saqë lehtësisht gjen një vend brenda kornizës së teorisë së përgjithshme të Objekteve. Nga kjo pikëpamje, në fakt nuk ekziston aktualisht asnjë teori speciale e Objekteve përveç asaj të matematikës. Natyrisht, nuk është aspak e thjeshtë të parashikosh se sa kohë do të vazhdojë një situatë e tillë. Një zhvillim përgjatë këtyre linjave nuk do të parashikohet në asnjë mënyrë nga përkufizimi i propozuar më lart. Ashtu siç ekzistojnë shkencat të veçanta empirike kundër shkencës së përgjithshme empirike, në të njëjtën mënyrë, shkencat speciale apriorike mund të shoqërojnë shkencën e përgjithshme apriorike. Për momentin, kjo mundësi është realizuar vetëm në matematikë, e cila për shkak të subsumimit të saj nën këndvështrime të teorisë së Objekteve, ne e kemi vendosur pranë disiplinave, të cilat tani vertet nuk janë reale, por ato janë disiplina, të cilat janë të paktën të mundshme. Gjithsesi, matematika nuk

ka nevojë të gjejë veten në atë izolim të çuditshëm, nga i cili vuajnë pikëpamjet e mëparshme teorike të matematikës.⁴⁸

Në fund duhet të kthehem edhe një herë te vendosja e teorisë së Objekteve të shkencat filozofike, e cila u bë më lart pa u thirrur në një definicion. Me atë rast jam përpjekur të klasifikoj si filozofike ato shkenca që janë të preokupuara *vetëm* me çështje psikologjike ose që janë të preokupuara *edhe* me çështje psikologjike. Tani kohët e fundit është shprehur mendimi⁴⁹ se punimet e mia në teorinë e relacioneve dhe komplekseve mund të më kenë shtyrë që tani t'i atribuoj filozofisë një objekt esencialisht të dyfishtë: së pari, çështjet psikologjike dhe, së dyti, relacionet (krahas komplekseve). Se një modifikim i tillë do të shkatërronte plotësisht unitetin e definicionit origjinal, është shumë e qartë. Duhet indinjuar pse besohet se objekti i filozofisë është një larmi e shumëngjyrshme e mbetjeve nga shkencat natyrore, përveç nëse besohet se filozofia në përgjithësi duhet të karakterizohet duke iu referuar asaj që e lënë si tepricë shkencat natyrore.⁵⁰ Por, me këtë nuk do t'i jepej filozofisë një pozitë veçanërisht e denjë. Dhe, edhe nëse instalimi i një veprimtarie shkencore do të synonte esencialisht

48 Krrh. më lart, pjesa 2 dhe 7.

49 Nga Höfler në studimin e tij "Zur gegenwärtigen Naturphilosophie", fq. 124 (64).

50 Krrh. J. Breuer te Höfler, loc. cit., fq. 190 (130).

TEORIA E OBJEKTEVE

kapjen e mbetjeve mund të ketë një justifikim praktik, kjo vështirë se mund të ndryshojë faktin teorik që në vetvete këto mbetje marrë së bashku nuk përbëjnë materiale për një shkencë. Në anën tjetër, është e sigurt se komplekset dhe relacionet, me aq sa janë ideale – sot do të thosha më mirë: komplekse ideale dhe relacione ideale⁵¹ – nuk janë as fizike e as psikike; sepse ato nuk janë fare reale. Por, që t'i përfshijmë ato në filozofi – me fjalë të tjera, që të jemi në gjendje të shqyrtojmë teorinë e Objekteve si një disiplinë filozofike – nuk na duhet të rishikojmë pikëpamjen tonë të filozofisë më shumë se e bëjmë këtë në lidhje me shkencën tjetër universale. Nëse mund ta llogaris metafizikën ndër disiplinat filozofike, sepse i rrok problemet e saj mjaft gjerë në atë mënyrë që, krahas fizikes, në të duhet përfshirë edhe psikologjika *po ashtu*, atëherë asgjë nuk pengon që ta trajtojmë teorinë e Objekteve si shkencë filozofike për të njëjtat arsye. Teoria e Objekteve ka të bëjë me të dhënë (Gegebenen) marrë në tërësinë e saj; ne mund të shohim se psikikja përket te e dhëna, por pa paragjykim ndaj faktit se Objektet fizike dhe ideale futen po ashtu aty dhe duhet gjithashtu të përpunohen. E sipërpërmendura mund të thuhet krejt pavarësisht nga fakti se te Objektet ideale (të cilat sipas natyrës janë gjithmonë të mbirenditura

51 Për sa i përket arsyeve për këtë ndryshim në terminologjinë që kam përdorur deri tani, krh. nr. III të këtyre hulumtimeve nga Mally, kap. I, pjesa 9, 11.

[*superius*]), Objektet psikike edhe njëherë mund të vijnë në shprehje si Objekte të pashmangshme të nënrenditura [*inferiora*].

Natyrisht, nuk ngurroj të pranoj se ky paralelizëm që është treguar se qëndron në mes teorisë së Objekteve dhe metafizikës, qëndron po ashtu në çështjet tjera që në themel kanë rëndësi më shumë praktike, sesa teorike. Nga rrethana që metafizika merret vërtet edhe me psikiken, mirëpo jo *vetëm* me psikiken, por edhe me atë që është fizike, kam konkluduar asokohe, që për trajtimin e problemeve metafizike nuk është i legjitimuar dhe i thirrur vetëm përfaqësuesi i një shkence të psikikes, por hiç më pak se ai edhe përfaqësuesi i një shkence të asaj që është fizike. Tani më duket që askush s'ka rrugëdalje tjetër pa e bërë të njëjtin koncesion edhe për sa i përket teorisë së Objekteve.

Sigurisht, në lidhje me teknologjinë e kërkimit në metafizikë si dhe në teorinë e Objekteve, ata që aftësohen në trajtimin shkencor të përvojave psikike duhet të kenë një avantazh të caktuar. Veçanërisht në teorinë e Objekteve është fatalisht e lehtë, siç e dimë, të rrëshqasim në psikologji; ky fakt flet një gjuhë që nuk duhet keqkuptuar. Por, këto nuk janë veçse shqyrtime të teknikës: edhe në kuptimin e asaj që është thënë tani, është gjithashtu e pamundur të mos shihet që, në rrethana të veçanta, shqyrtimet e tilla mund më se të ekuilibrohen, për shembull,

TEORIA E OBJEKTEVE

përmes një teknike të caktuar të sjellë përmes një shkence tjetër. Derisa matematika në veçanti mund të konsiderohet si një teori e specializuar e Objekteve, do të ishte mosmirënjohëse të harrohet që hulumtimi i llojit që i përket teorisë së Objekteve çon në rezultate të shkëlqyeshme, shpeshherë pa ndonjë mendim për interesa tjera filozofike.

§ 12. Përfundim

Nëse paraqitjet e mëparshme kanë përshkruar, të paktën në skica të përgjithshme, thelbin dhe arsyetimin e një shkence të veçantë, “teorinë e Objekteve”, si dhe pozitën e saj brenda grupit të disiplinave shkencore, duket se ka ardhur koha për të thënë diçka më të saktë në lidhje me detyrat dhe metodat e kësaj shkence të re. Por, nga njëra anë, gjëja më e rëndësishme në këtë drejtim ka rezultuar më sipër vetvetiu: sepse kur tashmë e dimë se me çfarë ka të bëjë një shkencë, në këtë mënyrë përgjithësisht janë të paracaktuara detyrat e saj, veçanërisht kur karakteri *apriorik* i disiplinës në fjalë dihet paraprakisht; e nga kualifikimi i fundit përcaktohet edhe pika më e rëndësishme në lidhje me metodën. Nga ana tjetër, (dhe mbi të gjitha), megjithatë, bërja e planeve, siç dihet, është “shumë, shumë herë një okupim mendor mburravec dhe i harlisur”. Duke u treguar të tjerëve rrugë të caktuara, të cilat vetë nuk i përshkon, ndoshta është okupim edhe më i harlisur. Për këtë arsye do të preferoja të abstenoja nga ekspozita e mëparshme për një shkencë që është vetëm në fillim për t’u formuar, nëse nuk mund të shpresoja që marrëdhënia ime e deritanishme me të do të eliminonte dyshimin se jam i kënaqur me projekte, pa vënë dorë për përmbushjen e tyre. Kërkohet shumë më tepër punë të jesh Prometeu sesa Epimeteu, kështu që me siguri nuk do të duket si një

vetë-lavdërim që këtu tregon faktin që vite me radhë, ose më saktë me dekada, kam punuar shkencërisht nën ndikimin e interesave që lidheshin me teorinë e Objekteve, pa dyshimin më të vogël në natyrën e mirëfilltë të këtyre interesave. Por, fakti që kjo natyrë në hovin e parë më është imponuar plotësisht nga vetja, së pari në mënyrë praktike dhe më pas – vështirë do ta dija se kur⁵² – gjithashtu në një mënyrë teorike, është diçka, në të cilën shoh një argument të ri në favor të vlefshmërisë së pretendimeve të bëra më parë në emër të teorisë së Objekteve. (Në të vërtetë ky nuk është argument formalisht rigoroz, por që sipas peshës së tij, nuk duhet nënvlerësuar.) Këto pretendime, megjithatë, për mua shënojnë më shumë një vizion retrospektiv, sesa anticipues. Nëse do të kisha mundësinë të demonstroja se sa i frytshëm është për mua, si për të tjerët, shqyrtimi i vetëdijshëm i teorisë së Objekteve, si përballë problemeve të vjetra ashtu edhe përballë qasjeve dhe zgjidhjeve të reja dhe të panumërta, atëherë do të thoja që asnjë përpjekje për të fituar miratim eksplicit për këtë këndvështrim, me anë të paraqitjes së karakterit të tij dallues, s'mund të jetë në asnjë mënyrë e parakohshme.

Mirëpo, paraqitja e kësaj eseje në kuadër të koleksionit aktual të hulumtimeve ka një shkas

52 Gjithsesi ka qenë shumë para vitit 1903, kur shfrytëzoja rastin për herë të parë t'i referohem teorisë së Objekteve në mënyrë eksplicite me emër. Cf. "Bemerkungen über den Farbenkörper, etj.", loc. cit., fq. 3 ss.

TEORIA E OBJEKTEVE

më të veçantë. Nuk mund të mungonte të gjente një kujdes veçanërisht të mirë edhe hulumtimi për teorinë e Objekteve në rrethin, brenda të cilit për herë të parë u gjallërua goxha shumë dija për rëndësinë e teorisë së Objekteve. Në këtë mënyrë është bërë e mundur që të vendosen dy studime kushtuar teorisë së Objekteve në fillim të koleksionit aktual [Këto studime që po i përmend Meinong-u këtu janë studimi i Rudolf Ameseder "Beiträge zur Grundlegung der Gegenstandstheorie" dhe ai i E. Mally, "Untersuchungen zur Gegenstandstheorie des Messens", *përkth.*]; pjesët tjera të këtij koleksioni po ashtu mund të dëshmojnë aty-këtu për dobinë e dijes dhe shkathtësisë në teorinë e Objekteve për hulumtimin psikologjik. Për këtë arsye dukej e përshtatshme që të përmendim shprehimisht teorinë e Objekteve në titullin e tërë koleksionit dhe të pranohet një lloj sqarimi bazik i asaj që nënkuptohet me një shprehje të tillë, me qëllim që të procedohen dy studimet e cekura. Pra, ajo që është thënë më lart për një shkencë të re, madje edhe brenda këtij botimi, nuk është diçka që paraqitet si një ëndërr e rehatshme e së ardhmes ose si një utopi, por si një qëllim i përcaktuar sa më qartë që të jetë e mundur, dhe për t'iu afruar atij ne kemi filluar të përdorim aftësitë tona më të mira.

Prandaj, nëse shpjegimet e tanishme do të funksionojnë në të njëjtën kohë si një lloj parathënieje e veçantë për pjesën e këtij libri që ka të bëjë me

teorinë e Objekteve, ky është vendi i duhur për disa vërejtje për dy veprat që pasojnë. Jo vetëm redaktori i këtyre eseve është ai që flet në këto vëzhgime, por përkundrazi mesuesi akademik, i cili, jo shumë kohë më parë, pati kënaqësinë t'ua paraqiste autorëve të hulumtimeve vijuese shkencat filozofike, dhe për këtë arsye ai e konsideron veten të autorizuar (në rrethanat aktuale dhe të veçanta, *i obliguar*) të përjashtojë disa keqkuptime të parashikueshme, duke marrë parasysh intencionet e këtyre veprave, për të cilat po flas.

Në përputhje me sa u tha më sipër, vështirë se mund të dyshohem për mosmirënjohje të mjaftueshme për studimet përgatitore, të cilat nga këndet më të larmishme kanë qenë shumë të dobishme për teorinë e Objekteve, nëse megjithatë pohoj: teoria e Objekteve është një shkencë e re, shumë e re, etj. Kushdo që hyn në fushën e saj, gjen një mori të pafundme problemesh dhe mundësishë të zgjidhjeve që paraqiten gjatë rrugës: por, edhe pas reflektimit më të kujdesshëm, askush nuk mund të shpresojë të ketë gjithmonë të drejtë. Përkundrazi, secili duhet të llogarisë se, ajo që ai beson se ka krijuar në mënyrë të fortë, shpeshherë do të duhet të sakrifikohet në të ardhmen nga përparimi i dijes ose nga teknikat më të përsosura të kërkimit. Dhe është e qartë se në fillim individualiteti i hulumtuesit duhet të luajë një rol më përcaktues në rezultatet, sesa në kohërat e traditave të etabluara dhe të metodave më shumë të rafinuara

TEORIA E OBJEKTEVE

të kërkimit. Për këtë arsye, shtjellimet e paraqitura në këto punime nuk duhet kuptuar në asnjë mënyrë sikur autori i tyre të dëshironte t'i ekspozojë si rezultate përfundimtare. Këto janë vetëm shqyrtime preliminare, jo të konceptuara me nxitim – siç mund të dëshmojë redaktori –, por duke ditur që ka shumë gjëra që mund të përmirësohen në to dhe, gjithashtu, me shpresën që ajo që ofrohet këtu nuk është e destinuar që lexuesi ta pranojë në mënyrë pasive, por që ta bëjë atë objekt të kritikës dhe të kultivimit të mëtejshëm.

Mbi këto presupozime, nuk ka asnjë arsye për kundërshtime nëse mendimet e paraqitura në ato dy ese nuk përkojnë gjithmonë me njëra-tjetrën për sa i përket ideve dhe terminologjisë, dhe me pikëpamjet që i kam prezantuar unë, edhe pse ata janë më shumë se një herë të detyruar të përballen me çështje parimore dhe, si pasojë, ndonjëherë për të hyrë në ato çështje parimore që unë kam prekur. Kjo në vetvete është një shenjë e gjendjes primitive të teorisë së Objekteve. Dikush mund të ndjehet i prirë të na qortojë shumë lehtë, sepse nuk kemi zbutur dallimet tona në bisedën tonë gojore, në mënyrë që të paraqitemi para publikut me një sistem të unifikuar fort të koncepteve dhe shprehjeve. Kërkesat që kontraverzat duhet të zgjidhen në mënyrë private dhe jo në shtyp, sigurisht që janë legjitime, por unë mund të raportoj që ne nuk po kursejmë diskutimin në

Institutin Filozofik të Graz. Natyrisht, parimi i lirisë më të madhe të mundshme të bindjeve vlen në të njëjtën kohë; sikur të kishim vendosur të mos lejonim që pikëpamjet individuale të shpreheshin përtej limiteve të caktuara, do t'ua hapnim derën ndikimeve të një natyre sugjестive, të cilat mund të bëhen më të dëmshme pikërisht kur puna hulumtuese është në fillet e saj. Dhe nëse në vazhdim do t'i kishim ofruar lexuesit diçka më të rrumbullakosur dhe më unitare, do të mund ta kishim bërë vetëm duke sakrifikuar disa nxitje që më vonë mund të dëshmoreshin si më të frytshmet për zhvillimin e mëtejshëm të teorisë së Objekteve.

Një mangësi tjetër e dy kontributeve të mëposhtme, për të cilën autorët, për më tepër, janë shumë të vetëdijshëm, bazohet të paktën pjesërisht në shqyrtime të një natyre të ngjashme. Literatura për një temë mund ta stimulojë atë që i është kushtuar hulumtimit të asaj teme; por, nga ana tjetër, gjithashtu mund të shërbejë, me forcën e sugjerimit, të këpusë çfarëdo aftësie që mund të kishte dhënë fryt. Shpresoj se në këtë, të paktën pjesërisht, gjendet arsyeimi për faktin që kam ndjekur dhe ligjëruar prej kohësh si një parim të parë themelor: së pari duhet vëzhguar dhe reflektuar, për të lexuar më vonë. Por, ky ligj themelor përmban në një farë mënyre rrezikun, të cilin nuk mund ta injoroj, se literatura e përdorur është e pamjaftueshme, sidomos kur kompletimi i një vepre

TEORIA E OBJEKTEVE

është i lidhur me një moment të caktuar ose, për shkak të rrethanave të veçanta, është e vështirë të mblidhen ato që duhet përdorur. Të dy këto gjëra kanë ndodhur në këto studime të mëposhtme në teorinë e Objekteve. Meqenëse rasti i jashtëm i botimit të tashëm kërkonte që libri të botohej para fundit të vitit 1904, më duhej t'u bëja presion autorëve të përfundonin shkrimet e tyre në një periudhë që nuk i lejonte të bënë iluzione për përkryerjen e atyre veprave. Nga ana tjetër, literatura për temën e teorisë së Objekteve, siç mund të nxirret nga vërejtjet që kemi bërë herë pas here,⁵³ ishte në këtë kohë shumë e vështirë për t'u qasur. Ajo ishte shpërndarë në të gjitha drejtimet e imagjinueshme, por edhe, dhe mbi të gjitha, sepse për ta zbuluar, e lëre më të absorbohet, ishte pjesërisht thelbësore të bëhej një studim i thelluar i disiplinave të caktuara fqinje. Për këtë arsye, në dy esetë që vijojnë do të kërkohet kot për një përdorim mjaft uniform të literaturës relevante matematikore, megjithë rëndësinë themelore të saj për themelimin e teorisë së Objekteve. Askush prej nesh nuk beson se duhej të ishim të kënaqur me kaq në këtë punë; nga ana ime, shpresoj që parimi i të reflektuarit dhe të lexuarit, do të ruhet gjithmonë, megjithë rrethanat e veçanta.

Nëse nuk gabohem, lexuesi nuk do ta konsiderojë skandaloz numrin e madh të koncepteve dhe termeve të reja, shumë prej të cilave mund të duken të tepërta

⁵³ Krh. pjesën 10.

dhe të pakëndshme dhe që – nëse vërtetë janë – nuk do të kenë sukses; dhe as nuk do ta konsiderojë tronditëse që kemi vendosur t'i japim këtij ose atij koncepti një emër tjetër nga ai që kam përdorur unë në studimet e mëparshme. Një term i mirë vlen aq sa gjysma e një zbulimi; dhe është më mirë të zëvendësohet një term i keq kur të jetë gjetur një më i mirë, sesa të vazhdohet të merren pasojat e keqija vetëm shkakut i konservativizmit.

Përmbledhja: në sa u tha më sipër është bërë një përpjekje për të demonstruar legjitimitetin e teorisë së Objekteve si shkencë e veçantë në vetvete. Dy esetë që pasojnë – rastësisht dhe në mënyrë implicite edhe hulumtimet tjera të përfshira në këtë vëllim – kanë për qëllim të ofrojnë kontribute për këtë shkencë. Në këtë drejtim, të kërkohet diçka e plotë dhe e padiskutueshme, vështirë se do të ishte e drejtë në rrethanat aktuale të gjërave. Është e mjaftueshme nëse kemi qenë në gjendje të propozojmë shqyrtime dhe kritika të pikëpamjeve atyre që duan të shkojnë edhe më tutje, pikëpamje këto, me të cilat mund të tregohet se rruga e ndjekur meriton besim dhe se kushdo që hyn në të, do të përparojë. Shpresojmë që ajo që kemi qenë në gjendje të ofrojmë këtu, do të jetë e përshtatshme për të siguruar njohje dhe miq për shkencën e re të teorisë së Objekteve!

Katalogimi në botim – (CIP)
Biblioteka Kombëtare e Kosovës “Pjetër Bogdani”

165

Meinong, Alexius

Teoria e objekteve / Alexius Meinong ; përkthyes
Kristë K. Shtufi. – Prishtinë : Artini, 2021. - 110 f. ;
21 cm.

1. Shtufi, Kristë K.

ISBN 978-9951-803-90-8

ISBN 978-9951-803-90-8

9 789951 803908

Çmimi: 5.00 € • 700 lekë